ŠTVRŤROČNÍK · PRE · SLOVENSKÚ KULTÚRU

QUARTERLY · FOR · SLOVAK · CULTURE

MOST

1955

MOST

Štvrťročník pre slovenskú kultúru

A Quarterly for Slovak Culture

Vychodí štyri razy do roka	Rediguje MIKULÁŠ ŠPRINC	Predplatné: USA a Kanada $5.00 Ostatná cudzina $4.00

Vydavateľ: SPRÁVA KULTÚRNEHO FONDU PETRA P. JURČÁKA.
Predseda REV. JÁN J. LACH.

Adresa redakcie: MIKULÁŠ ŠPRINC, 2900 East Boulevard, Cleveland, Ohio, U. S. A.

Adresa administrácie: MOST, 2006 Schrage Avenue, Whiting, Indiana, U. S. A.

OBSAH

Dr. G. A. Tomanov: Vplyv marxizmu na zákonodarstvo ČSR v rokoch 1945-1948 — 97

Miloš K. Mlynarovič: Kto sa dnes rodí — 103

Karol Strmeň: Z nových básní — 104

Dr. Jozef Paučo: Literárno-buditeľské dielo Furdekovo — 106

Draga Divínska: Majstri kati — 113

Miloš K. Mlynarovič: Sestra a luna — 117

Jožo Zvonár Tieň: Na stráži v Bad Aiblingu — 118

Dr. Jozef A. Mikuš: Ešte "Železné kruhy slovenskosti" — 119

Jožo Zvonár Tieň: Príhovor k zúfalej — 123

Mikuláš Šprinc: Pamiatke Štefana Paličkára — 124

POZNÁMKY (Básnik, či plebej? Myšlienka samostatnosti v slovenskej minulosti) — 126

KNIHY (La Slovaquie dans la drame de l'Europe, Wer war Matúš Černák? Štefan Furdek a slovenské prisťahovalectvo, Na vrchu nádeje, Map of Slovakia) — 134

ZAZNAMENÁVAME (Tendances fédéralistes en Europe centrale, Moral Being According to St. Thomas Aquinas, Civilisation slovaque à la lumiere des nouvelles recherches, Economic Relations Between Czechs and Slovaks from 1918 to 1939, Msgr. Miloš K. Mlynarovič členom akadémie, The Booklist, K bohu, Noví doktori teológie) — 141

Prebrať, odtlačiť celé články alebo básne z MOSTU možno len s povolením redakcie. Pri citovaní menších čiastok musí sa uviesť presne prameň.

ROČNÍK II VOLUME

MOST

ČÍSLO 3 NUMBER

Vplyv marxizmu na zákonodarstvo ČSR v rokoch 1945–1948

DR. G. A. TOMANOV

Povrchná história sa často uspokojí opisom významnejších politických a vojenských udalostí. Nezriedka jej uniknú vnútorné, no tým dôležitejšie premeny, ktoré sú vlastne príčinou politických prelomov. I keď neprijímame Marxovu náuku o hospodárstve ako bázu, ktorá úplne a bezprostredne určuje vývin všetkých "nadstavieb" (práva, ideológií, náboženstva, kultúry, umenia), jednako treba uznať, že štrukturálne zmeny hospodárske a sociálne pripravujú a uľahčujú politické revolúcie. Preto ocenenie sociálneho a hospodárskeho vývoja má nesmierny význam pre posúdenie a ocenenie určitej časovej periódy. Táto štúdia chce celkom pozitívne sledovať sociálne zákonodarstvo ČSR od konca poslednej vojny až po februárové udalosti roku 1948 a zistiť, aké tendencie v ňom prevládali.

Začnime teda od hlavy: od teórie štátu, najširšej územnej spoločnosti.

1. Teória "ľudovej demokracie"

Nový štátny útvar, ktorý vznikol v strednej Európe v r. 1945, mal byť aj verejno-právne čímsi novým: ľudovou demokraciou. Tento výraz bol prijatý nielen komunistami, ale aj predstaviteľmi iných strán, ba prenikol až do samotnej Zbierky zákonov a nariadení.[1] Čo sa vlastne skrývalo pod kepienkom tejto tautológie, "ľudovej vlády ľudu"?

Klasické triedenie štátnych foriem pozná síce demokraciu ako jeden zo spôsobov vládnutia, nepozná však ľudovú demokraciu ako osobitný útvar. Napriek tomu Gottwald stále prízvukoval, že ľudová demokracia nie je parlamentárnou, buržujskou demokraciou, ale ani plnou diktatúrou proletariátu; je ona "odlišnou, vlastnou cestou" k socializmu. Hovorilo sa o rozdie-

1) Napr. zákon 144/1946 Zbierky hovorí o "výstavbě lidově demkratického státu".

loch ruskej cesty a ľudovej demokracie, no predpokladala sa nejasná teória, ktorá nemala príliš popudiť politikov, čo si potrpeli na demokraciu. Koncepcii určitých politických kruhov o ''moste'' medzi Západom a Východom, ktorý mala vytvoriť nová Republika, mohla len lichotiť takáto hybridná náuka. Až neskôr komunistickí právnici objasnili, že rozdiely medzi ruskou vládnou formou a formami satelitov nie sú podstatné, ale len podradné, že teda ľudová demokracia je predsa len v koreni diktatúrou proletariátu.[2]

Tento nový pojem nemá len obsah politický, ale aj sociálny. Značí on obdobie politickej premeny, ale aj transformácie hospodárskej na komunistickú spoločnosť. Premeny politické sú jednorazové, revolučné, premeny sociálne sú pomalé, evolučné. Ak bol rok 1945 prvou takou politickou revolúciou, tak bl február 1948 jej doplnkom; medzi týmito dvoma výbušnými dátami prebiehala pomalá sociálna evolúcia od kapitalizmu ku komunistickému socializmu.[3] Inými slovami, pod ľudovou demokraciou — aspoň v teórii — sa skrývala miernejšia forma komunistickej diktatúry.

Toto cieľavedomé poňatie povojnových dôb, ktorému sadli na lep aj mnohí nekomunisti, neostalo len teóriou. Obsadenie dôležitých hospodárskych a sociálnych ministerstiev komunistami ihneď od začiatku druhej Republiky prezradzovalo presný pracovný program, ktorý sa uskutočňoval krok za krokom pomocou zákonov, podpísaných aj zástupcami nekmunistických strán. Štruktúra vlastníctva bola radikálne pretvorená, s ňou bol natisnutý aj systém riadeného hospodárstva namiesto voľného, sloboda odborového združovania sa bola potlačená a zmonopolizovaná, ba siahlo sa dokonca k neľudskej forme práce, akou je práca nútená. Málokto si doteraz uvedomil, že to sú nutné výplody teórie o ''ľudovej demokracii'', ktorú vtedy kadekto prijímal.

2. Zmeny vo vlastníckom práve

Vlastnícke právo je jedným z najzákladnejších bodov, ktorými sa jednotlivé hospodárske a sociálne systémy líšia od seba. Ide predovšetkým o vlastníctvo výrobných prostriedkov. Marxizmus tvrdí, že všetky výrobné prostriedky majú byť kolektívnym majetkom a ponecháva v súkromnom vlastnení len veci osobnej potreby.

Komunisti v ČSR využili spôsobom priam jedinečným povojnovú politickú situáciu na uskutočnenie svojej doktríny. Konfiškácia a národná správa, uvalená na majetky Nemcov, Maďarov, zradcov, kolaborantov a niektorých organizácií a ústavov (dekrét prezidenta republiky číslo 5/1945 Zb, ktorého text bol dohovorený už v marci v Košiciach) bol len prípravou na rozsiahle znárodnenie veľkých sektorov hospodárskeho života. 24. októbra

2) V. Procházka, "Le droit dans le démocratie populaire", v Bulletin de droit tchécoslovaque 1950, č. 1, str. 22-38. O vyjasnení v teórii ľudovej demokracie pozri S. L. Sharp, "People's Democracy: Evolution of a Concept", vo Foreign Policy Reports, XXVI (January 1, 1951), str. 186-188.

3) Procházka, tamtiež, str. 33 a 37.

1945 boli podpísané dekréty o znárodnení baní, železiarní, hutí, chemického, textílneho a potravinárskeho priemyslu, okrem bezvýznamných malých podnikov, ako aj všetkých akciových bánk a súkromných poisťovní. Štyri dekréty prezidenta Republiky (č. 100-103/1945 Zb.), podpísané okrem vyložených komunistov Benešom, Jánom Masarykom, Ripkom, Stránskym, Hálom, Procházkom, Ferjenčíkom, Šrámkom a inými jedným šmahom prakticky skolektivizovali všetky väčšie podniky, spraviac z nich nový, komunistický útvar "národný podnik". Ďalekosiahlosť totho kroku sa len čiastočne pocíti z nasledujúcej štatistiky o rozvrstvení priemyselného vlastníctva k 1. júlu 1947: národné podniky: 61%, konfiškáty 15%, iné verejné alebo kooperatívne podniky 4%, súkromné podniky (menšieho rozsahu) 20%.[4] Tieto fakty úplne zodpovedajú komunistickej náuke o vlastníctve v období "ľudovej demokracie", čiže postupného vytisnutia súkromného majetku v podnikaní.[5] Mohli si hore spomínaní podpisovatelia dekrétov neuvedomiť, že svojím skutkom stavajú najhlbší základ komunistickéh štátu?

5. Riadené hospodárstvo

Rozvrstvenie majetku, najmä výrobných prostriedkov, nutne určuje aj celý hospodársky systém. Ak sú továrne vlastníctvom štátu, nie je v nich možné súkromné podnikanie. Kolektivizmus prináša bezprostredne štátom dirigované podnikanie. I na tomto poli sa komunisti zaistili ihneď od začiatku. V auguste 1945 vyšli dva dekréty prezidenta Republiky: č. 52 o dočasnom vedení štátneho hospodárstva pre rok 1945 a č. 63 o zriadení Hospodárskej rady. Hlavnou úlohou Rady bolo "vypracovávati hospodársky *plán ve všech* oborech hospodárskeho života a běžně jej doplňovati". Jednotný štátny plán nedal sa seba dlho čakať: zákon 192/1946 zmobilizoval povinne všetky továrne, nevynímajúc okyptený súkromný sektor pre nadiktovanú výrobu. Aj keď tento dvojročný plán dosiahol na poli hospodárskom značných úspechov, v oblasti sociálnej priniesol silné negatívne prvky, vlastné marxistickému systému.

Ak štát riadi výrobu, tak musí nutne dirigovať aj robotnícke sily do podnikov, ktoré majú zvýšiť produkciu. Republika, demograficky oslabená vyhnaním sudetských Nemcov, nemohla počítať so spontánnym prílivom pracovných síl a musela siahnuť k autoritatívnemu prideľovaniu robotníkov do jednotlivých sektorov. Zákonitý podklad pre potrebné zákroky si komunisti pripravili už v októbri 1945 dekrétom prezidenta Republiky č. 88/1945 Zb., ktorý okrem Beneša podpísal minister ochrany práce, komunista Šoltész. Podľa tohto dekrétu o všeobecnej pracovnej povinnosti verejné úrady môžu prideliť k výkonu prác, "jejichž neodkladné provedení vyžadují dů-

---

4) Priemyselná štatistika Štátneho úradu štatistického v Prahe, citovaná v knihe J. Goldmann etc., Planned Economy in Czechoslovakia, Prague, Orbis. 1949, p. 28.

ležité zájmy veřejné'', všetkých práce schopných mužov vo veku 16—55 rokov a ženy vo veku 18—45 rokov, na dobu jedného roku, s možnosťou ďalšieho predĺženia o 6 mesiacov. Podľa § 4, ministerstvo ochrany práce ''určí'', ''ve kterých obvodech nebo hospodárskych odvětvích, ze kterých skupin povolání a do kterých jednotlivých závodů lze přidělovati osoby k práci.[5]

Odhliadnuc od toho, že veková hranica je omnoho širšia ako v samotnom sovietskom kódexe (art. 11 a 12), — ktorý, zdá sa, slúžil za vzor dekrétu —, pracovná povinnosť je tak široko koncipovaná, a moc ministra práce taká obmedzená, že sa samočinne vynoruje otázka, či tento zákon neautorizuje vlastne nútené práce. Každopádne vak je on proti duchu medzinárodnej konvencie z roku 1936, platnej pre kolónie, ktorá ukladá vládam povinnosť urobiť všetky opatrenia, ''aby sa vyhlo nebezpečenstvu donucovania nejakej skupiny zo strany zamestnávateľov, alebo v ich mene, len aby sa dostali potrebné pracovné sily''.[6] Zmluva nie je záväzná pre ČSR, to však neznačí, že štát, ktorý sa pokladá za civilizovaný, má právo vynášať zákony horšie, ako platia v kolóniách.

Vlastný cieľ dekrétu sa ukázal až v období dvojročného a päťročného plánu, lebo umožnil vláde manipulovať s pracovnými silami podľa ľubovôle. Zákon 87/1947 o opatreniach k prevedeniu národnej mobilizácie pracovných síl otvorene hovorí o dobrovoľnom, ale aj o povinnom začlenení osôb do určených odborov. Zvláštne predpisy mali riešiť háklivé otázky, ktoré vznikli z prekladania zamestnancov z lepšie platených do menej výnosných zamestnaní. Bolo nutné siahnuť aj k zákonným predpisom na ''zaistenie pracovnej výkonnosti a disciplíny''. Pracovný pomer sa stále viac približoval pomeru vojaka k veliteľovi. Splnenie plánu sa stalo najvyšším meradlom správnosti, ako prezradzuje nasledujúca norma: ''Ak je toho treba k splneniu dvojročného plánu, musí sa v rámci príslušných predpisov pracovať cez čas, prípadne aj v noci'' (§ 35).[7] Zákon 27/1947 o trestnej ochrane prevádzania dvojročnice sa postaral o tvrdé sankcie na zaistenie pracovnej morálky. Jednanie alebo aj omeškanie, namierené proti úlohám plánu, mohli byť potrestané ako zločin ťažkým žalárom od 6 mesiacov do 5 rokov, a od 5 do 10 rokov, ak takým činom bolo zmarené alebo sťažené uskutočnenie plánu v niektorom úseku. Podobné zákony, vynesené po roku 1948, sa podstatne ničím nelíšia od týchto noriem; len tým, že spomínané konanie kvalifikujú nielen ako zločin, ale ako sabotáž.

---

5) Pozri Dr. Viktor Knapp, Vlastnictví v lidové demokracii, Praha 1952, str. 225; ten istý, "Les principes du nouveau droit civil", v Bulletin de droit tchécoslovaque, 1951, č. 1-2, str. 6-19.

6) Bureau International du Travail, Le Code international du travail 1951, Genève 1954, vol. I, art. 1248. Pripojené odporúčanie (art. 1270-1271) nástojí na úplnom vylúčení povinného náboru do práce.

7) Citovaný zákon, časť IX.

Proti takýmto trvdým metódam bolo sa treba obávať reakcie robotníctva. Lenže v tej dobe komunisti už mali v rukách odborovú organizáciu, ba dosiahli pre seba aj jej monopol.

4. Jednotná odborová organizácia

Zmocniť sa robotníckych združení je vždy prvoradou snahou marxistických vodcov. V povojnovej ČSR sa im to podarilo hneď v prvých mesiacoch. Príležitosť sa naskytla, keď prezident Beneš zrušil všetky spolky a ustanovizne, čo vznikli počas vojny. Legálna forma bola veľmi nenápadná, ale tým dôležitejšia. Dekrét prezidenta Republiky zo dňa 25. septembra 1945, č. 81 Zb., o niektorých opatreniach v oblasti spolkovom zrušil vládne nariadenia protektorátne,[8] ktorými boli rozpustené niektoré spolky. Tým dal spolkom, zrušeným za Protektorátu, právo na život. Lenže medzi zrušenými organizáciami bol aj nemalý počet syndikátov za vojny povinne zjednotených v Národnej odborovej ústredni zamestnancov. Tej sa však zmocnilo v prvých dňoch povojnových komunistické Revolučné odborové hnutie (ROH). Pod jeho tlakom prezidentský dekrét spravil výnimku pre "spolky, k jejichž zániku došlo v důsledku slučovacích a jednotících akcí v odborovém hnutí zaměstnaněckém", čím prakticky zakázal vytvárať nové syndikáty. Aj slovenské odborové združenie bolo zrušené a povinne začlenené do ROHU. Jedno z najzákladnejších práv ľudských, ktorých nijaká demokracia, ak len chce ostať demokraciou, nemôže sa vzdať, bolo pošliapané.

Tým však komunistický Jednotný syndikát bol uznaný zákonom len *de facto*, nie *de jure*. No nebolo treba dlho čakať na plné schválenie. Prezidentský dekrét 104/1945 už dáva *jednotnej* odborovej organizácii určité úlohy. Konečne zákon 144/1946 o jednotnej odborovej organizácii stotožnenej s komunistickým ROHOM povýšil už jestvujúci fakt monopolu v otázke spolčovania sa na právny princíp.[9]

Je priam nepochopiteľné, ako zástanci listiny ľudských práv a teórie o demokracii mohli prijať taký zákon. Člen Organizácie spojených národov tu pošliapal najzákladnejší zákon tohto spoločenstva. Ba porušil aj medzinárodnú zmluvu z roku 1921 o slobode spolčovania sa v pôdohospodárstve, ktorú ČSR prijala a podpísala.[10] Zákrok sa skrz-naskrz protiví demokratickému zriadeniu, je však bežnou praxou komunistických diktatúr. A takou je i systém nútenej práce.

---

8) Najmä vlád. nar. č. 97/1939 Versammlung der Gesetze und Verordnungen des Protektorats Böhmen und Mähren.

9) Hrubé porušenie práva zamestnancov na slobodné odborové združenia vyvolalo protesty, aj keď oneskorené, na medzinárodnom fóre; pozri Bureau International du Travail, Les droits syndicaux en Tchécoslovaquie, Genève 1953, str. 14 a 27.

10) Zrovnaj Code international du travail, art. 867.

5. Nútená práca

Smutná história nútenej práce v druhej ČSR začína so vstupom sovietskych vojsk na východné Slovensko. Agenti sovietskej tajnej policie NKVD, v spolupráci s došlými komunistami a s hŕstkou komunistov domácich, nechali bez každého súdneho procesu alebo rozsudku a bez rozhodného protestu novoprišlej vlády odvliecť do Ruska na nútené práce ideologických odporcov marxizmu, v počte odhadnutom na 20.000. Len čiastka ich sa vrátila domov, iní podľahli námahám. Tento prípad je právne nielen deportáciou do cudzieho štátu, ale spadá aj pod definíciu nútenej práce, formulovanú v konvencii *Medzinárodnej organizácie práce* v r. 1930, a prakticky uznávanú na medzinárodnom poli. Podľa nej nútenou prácou je "každá práca, alebo služba, ktorá sa požaduje od človeka pod hrozbou hocakého trestu a na ktorú sa dotyčný dobrovoľne nepodobral."[11] Dvolenými výnimkami sú: vojenská pracovná služba, generická povinnosť každého človeka a občana nejako pracovať, práca v prípadoch, kde je v nebezpečenstve jestvovanie spoločnosti (pohromy, atď.) a práca, uložená riadnym súdnym rozsudkom, vykonávaná pod štátnym dozorom, kým odsúdenec nie je daný k dispozícii súkromným podnikateľom. O tomto poslednom bode niet celkom zhody, lebo Spoločnosť národov zavrhovala aj prácu odsúdencov ako nútenú. Každopádne však deportácie, o ktorých je reč, sú nútenou prácou, lebo sa diali bez súdneho procesu.

Prvým zákonným opatrením, ktorým sa zavádza nútená práca, je nariadenie č. 105 Zbierky nariadení Slovenskej národnej rady zo dňa 23. augusta 1945, ktorým sa zriaďujú na Slovensku tábory nútenej práce. Povereník vnútra mohol v nich internovať osoby, odsúdené pre zradcovskú činnosť, veľmi nejasne opísanú, osoby, ktoré ohrožujú výstavbu štátu v duchu ľudovodemokratickom, prejavujú nepriateľstvo voči Republike, alebo sa nechcú podrobiť všeobecnej pracovnej povinnosti. Cieľ zákona je zrejme potlačenie politických náhľadov, nepriateľských "ľudovodemokratickému zriadeniu" a nie potrestanie nejakých ozajstných zločinov. Nariadenie bolo predĺžené novým predpisom č. 7/1948 Slovenskej národnej rady.

V českých zemiach mal podobný cieľ dekrét prezidenta Republiky číslo 126/1945 o zvláštnych nútených pracovných oddieloch a dekrét 16/1945 o potrestaní nacistických zločincov, zradcov a ich pomáhačov a o mimoriadnych ľudových súdoch. Prvý dekrét podpísal, okrem Beneša a Fierlingera, aj Stránsky. Zákulisie ľudových súdov, osobná pomsta, vplyv politických osobností na rozsudky, ako aj masové trestanie Nemcov sú udalosti príliš blízke, aby sa dali poprieť a príliš okato politické, aby boli dovolené. Stačí poznamenať, že počet zavretých po táboroch sa pohybvoal podľa odhadov okolo 170.000, a že Nemcom zaiste málo naklonený anglický poslanec R. R.

11) Code international du travail, art. 1210.

Stokes uverejnil v *Manchester Guardian* z 10. októbra 1946 zdrcujúcu správu o svojich dvoch návštevách v týchto táboroch. Medzi iným hovorí:

"51 camps in Czechoslovakia like this one... The officials who gave me information of their number did so without shame . . . Thousands of people are languishing, untried and starving... What these people had done to merit this treatment I... failed to discover."[12]

Ale aj hore citovaný dekrét 88/1945 mohol ľahko viesť k donucovaniu v práci. Istý člen *National Committee for a Free Europe* chcel pred zvláštnou komisiou Medzinárodného úradu práce ospravedlniť tento predpis ako mimoriadne opatrenie na hospodársku prevýstavbu štátu. Ale dekrét nie je nijako časove obmedzený a jeho formulácia nasvedčuje skôr téze, ktorú pred tou istou komisiou hájila Medzinárodná liga ľudských práv, že totiž dekrét je vlastne bázou systému nútenej práce v ČSR.[13]

Ak jestvuje nejaká logika udalostí, tak každý objektívny pozorovateľ štrukturálnych zmien v sociálnom živote povojnovej ČSR musí priznať, že februárové udalosti roku 1948 nemohli nepríť. Najpodstatnejšie základy spoločenského poriadku, najživotnejšie sociálne inštitúcie postavili na fundamentoch marxistických. Zákonné opatrenia po roku 1948 sú len rozvinutím toho, čo už bolo v hlavných rysoch postavené a načrtnuté. Sociálny vývin neutrpel vo februári 1948 zlom, len sa urýchlil. Politickí historici budú musieť lepšie zvážiť tieto skutočnosti pri písaní dejín tejto periódy.

12) Citované v International Confederation of Free Trade Unions, "Stalin's Slave Camps", Brussels 1951, str. 98.

13) Zrovnaj Bureau International du Travail, Rapport du comité spécial du travail forcé, Genève 1953, p. 467 (aj po anglicky).

KTO SA DNES RODÍ

Kto sa dnes rodí na svet, zvedavý,
rodím sa s ním aj ja.
Kto dneská mrie, idúc v mrákavy,
s ním umieram a idem aj ja.

Kto do života ide s úsmevom vôkol úst,
zdá sa mi, oplačem ten úsmev ja.
Kto dneská odchádza a nechajúc mi zemskú púšť,
budem si spomínať naň vrúcne ja.

A kto sa zrodil, len tak bez otca,
tým otcom (nedbám na svet) chcem byť ja.
Kto dnes ísť musí, zavelí mu Vojvodca,
nech nezaplače, jeho vodcom chcem byť ja.

Miloš K. Mlynarovič

Z nových básní

KAROL STRMEŇ

STANOVISKO

Povedal som a poviem ešte stokrát
v slovenskej svojej gréčtine:
skutočný básnik, pravdy aristokrat,
nič nie je dlžen spodine.

Básnik sa cibrí tým, že neposlúcha
úpravy strán a politických hláv.
Sloboda citu, mnohotvárnosť ducha,
viac je mu ako číslo, ako zjav.

Len pravdu majú hlásať moje žalmy
do posledného písmena.
Neslúžim. Nie som básnik "sociálny":
za nechtom blato, mašľa červená.

Osmeľujem sa neuznávať šedý
dialektický kameň mudrcov.
Môj svet je širší od podobnej vedy.
Môj spev je pohľad presný ani kov.

Na mojej pravde byľky nepremení,
že spievam (ako v temnej hore) sám;
ak treba, iba srdcom vyzbrojený
postavím sa i storočiam.

Som básnik podľa rytmu svojej duše,
neponížený k hurhaju,
a slová, biele ruky bez Venuše,
i v zlomku veci vzývajú.

Stávam sa sebou samým. V tomto celku
chcem vzdorovite zotrvať.
Jedine v prírode mám učiteľku
a Pindar je môj najvlastnejší brat.

KRAJINKA

topole topole línia bez úhony
neporušená symetria. chvíľa
nad letným svitaním a monotónny
hlas kukučky čo zeleň objavila

VIDENIE

snívalo sa mi, drahá, že si bola
vystretá v čiernej kapli ponad morom
pod fialovým lustrom. dookola
klasy a vence zahalené flórom

ja na prahu som stál a zrazu skríkol
zdesene ako na znak všetkým živým.
zdola sa ozýval spev svadobníkov.
padol som na zem s plačom úpenlivým.

prebudil som sa prudko. polnoc zvoní
náhrdelníkmi hviezd a svetlo dýcha
naraz sa vietor oprel do jabloní

roznáša biele plátky. medzi nami
v svadobnej kráse požehnanie ticha
nezakalené ani vidinami.

PRŠÍ MI K NOHÁM SVETLÁ VODA VZDUCHU

Prší mi k nohám svetlá voda vzduchu
o tomto čase ulice sú pusté
len prenikavý výstražný spev cikád
v dubovom lístí hlása spoločenstvo

kto má svoj tvrdý dom a bielu plachtu
namiesto dverí. hynie ako v spánku
ale môj dom je čistý vzduch a moje
skutočnosti sú trvácne jak ročné
doby a preto ticho je môj vesmír

svetlička v kadi nebies neprestávaj
ach neprestávaj chladiť moje telo
ty živel ohňa spoj mi oči s pravdou!

Literárno-buditeľské dielo Furdekovo

DR. JOZEF PAUČO

Literárna tvorba Štefana Furdeka, ktorého sté výročie narodenia pripadlo na 2. septembra 1955, je pomerne rozsiahla. Určovali ju pomery, v ktorých Furdek žil a pracoval. Hoci to bola do určitej miery tvorba účelová, pritom všetkom u Furdeka ako spisovateľa treba hľadať základnejšie pohnútky literárnej práce a jeho umeleckého vyjadrovania sa.

Furdek nenapísal väčšie beletristické alebo poetické dielo. Ide napospol o drobnú prózu, väčšinou rozprávky a drobné verše, skoro vždy národného charakteru. I beletria Furdekova je v hlavnom zameraní buditeľská, ako vôbec jeho písané prejavy sa točili okolo dvoch hlavných tém: náboženských problémov a otázok národných. Ale v konečnom zameraní aj náboženské práce mali tendenciu národnobuditeľskú, lebo patrili slovenskému čitateľstvu a Furdek bol natoľko zrastený so slovenskou pôdou a so slovenským prisťahovalectvom, že nebolo vari možné, aby oddeľoval i vo svojej literárnej tvorbe prvky národnobuditeľské od ostatných tém.

Konečne Furdekova literárna tvorba sa ovplyvňovala hodne jeho novinárstvom, ktoré, mohli by sme smelo povedať, bolo popri kňazskom povolaní druhým prejavom Furdekovej duše. A tak, kde prestával ako novinár, chopil sa pera ako spisovateľ a básnik. Avšak celú svoju činnosť na poli literárnom zameriaval zpod toho istého zorného uhla ako činnosť novinársku, tojest neustupoval od predsavzatia vychovať z prisťahovalectva povedomých Slovákov. Počiatky slovenského prisťahovalectva v Amerike z národného ohľadu boli neutešené. Slovenským vodcom, z ktorých Furdeka všeobecne kladú na prvé miesto, pripadá ťažká úloha. Preto, ak by sme striktne podľa tohto usudzovali literárne prejavy Furdekove, mohli by sme o ňom povedať, že tvoril ako spisovateľ účelový. A z toho by plynulo, že azda sa nedostal na tú výšku z hľadiska umeleckého ako najpoprednejší spisovatelia na domácej pôde.

Ale tu sa nám načim poopraviť. Furdek síce pociťoval pod tlakom okolností literárne tvoriť a v jeho diele by sme z hľadiska najmodernejších kritérií mohli najsť isté medzery, ale na druhej strane je pravda, že z celého Furdekovho diela i z jeho jednotlivých prác sa zračí nielen pohotovosť, zručnosť, jemná reč a vybrúsenosť pera, ale i veľký zmysel pre vnútorné zápletky a rozuľovania, aké sa žiadajú pri vážnych literárnych prácach. Môžeme predpokladať, keby Furdek bol mal viac času, bol by úplne odstránil malé nedostatky, ktoré sa môžu najsť z hľadiska formálneho v jeho literárnych prácach. Niektoré jeho novely nasvedčujú, že vo Furdekovi bol talentovaný spisovateľ, ktorý mal predpoklady, prípravu a spisovateľské posvätenie. A

tak mohol vytvoriť i niekoľko veľkých diel.[1] Chýbali mu možnosti. Dušpastierska, organizátorská, vydavateľská a redaktorská práca mu zaberala takmer všetok čas.

Národnobuditeľské prvky vo Furdekovom diele javia sa rozlične prifarbené. Z celkového diela vieme o Furdekovi, že je príkladným vlastencom. Preto i učí vlastenectvu. Furdekovi "vlastenectvo je láska k národu". Ale nemá to byť láska slepá. "Účelom pravej lásky k ľudu má byť snaha po blahobyte tohože ľudu."[2]

Láska k rodu je pre Furdeka Božím príkazom:

Milovať budeš otca a matku,
milovať budeš rodinu,
prikazuje Boh, a v tom je rozkaz:
milovať budeš otčinu.[3]

Slovenské srdce Furdekovo krváca pri rozlúčke s rodnou vlasťou:

S Bohom, kraju môj, šepká, mám ťa rád:
ľúbim krásne háje tvoje,
ale ako žiť, keď niet čo robiť? —
za daň vzali role moje.

S Bohom, vy hroby na cintoríne,
kde prach predkov mojich leží,
kiež nie na mori ani za morom,
kiež tu ma čaká hrob svieži.

Povie a utrie zrosené oko,
ktoré skoro bôľ zhasína,
vezme si uzlík, ide za more —
národ zase prišiel o syna.[4]

Súc už v Amerike, často sa vracia na Slovensko a spomína jeho krásy, aby tak držal slovenské prisťahovalectvo stále v spojení s rodnou vlasťou.

"Staré Hory je pekná dedinka na úpätí Šturca", čítame vo Furdekovej rozprávke *Shon za šťastím*. "Šturec! Koľko upomienok skrýva tento slovenský vrch?! Tade vedie cesta z Liptova do Zvolenskej stolice. Aká to cesta!? Niet jej rovnej na celom Slovensku!"[5]

Svoju rodnú Oravu Štefan Furdek miloval náruživo:

"Možno, že je peknejších scenérií na svete, ja som pochodil, potĺkal sa

---

1) Takéto predpoklady sú napríklad v črte "Zničené šťastie". Kalendár Jednota, Cleveland, Ohio, 1909, str. 32, v rozprávke "Vianoce", tamže, str. 105, v novelách "Národný zločin", tamže, 1901, str. 69, a "Dve P.", tamže, 1902, str. 37, "Shafcheek & Co.", tamže, Middletown, Pa., 1914, str. 107 a v iných.
2) Kalendár Jednota, Cleveland, Ohio, 1897, str. 107.
3) Tamže, 1906, str. 32.
4) Tamže, 1897, str. 48.
5) Tamže, str. 65.

svetom sem-tam, videl som Apeniny, Alpy, videl čarovné Allegheny, ale neurobili na mňa viac vplyvu ako holé Hole, odrážajúce jemné svetlo luny pod Halečkovou. Kúpajúci sa mesiac v zrkadle Oravy vypadal na vlas tak ako mesiac v hladine bezodného mora. A štihlé naše smreky dívali sa na mňa o mnoho majestátnejšie ako nepodarené kriačky Švajčiarska, alebo širokolisté duby Pennsylvanie. Každá líška svoj chvost chváli. Nech si iní snívajú o raji na brehoch Eufratu a iní chvália Montblanc, iní nech ospevujú hladinu jazera Erie, pre mňa strediskom sveta by bola Trstená.''[6]

Na Slovensko Furdek stále myslel, ospieval ho a národ v utrpení povzbudzoval:

Slovenský ľude po širom svete,
posielam ti pozdrav vrelý.
Trpíš? Nezúfaj! Nádeja skvete,
ač ťa pochovať chceli.[7]

Tatry sú Furdekovi kolískou národa, stále ohnisko a mocný magnet:

Tatry, národa môjho kolísko!
Tatry, Slovákov stále ohnisko!
Mohyly našej zapadlej slávy!
Svedkyne krutej maďarskej správy:
Od synov z diaľky pozdrav Vám!

Tatry, Slovákov mocný magnete,
stiahnite synov svojich po svete,
potom každého srdca komory
prúd bleskov Vašich ako motory
pohni ku láske k národu.[8]

Veľká clivota stisla srdce Furdekovo, keď vyspieval ódu v sladkom roztúžení:

Ó, pôda svätá mojich otcov dávnych,
očitý svedok činov jejich slávnych,
ty detstva môjho mäkunká kolíska,
mladosti šumnej náhrobný kameňu,
ty rodinného zdroj šťastia ohniska,
snov peknych, sladkých prečistý prameňu:
ač ukazuješ srdce mi otčima,
tys' predsa moja jediná otčina.

Vy zlatom slnka blyštiace sa Hole
a žltým klasom vlniace sa role,
bezodnou hĺbkou preslávené plesá,

6) Tamže, 1901, str. 69.
7) Tamže, str. 32.
8) Tamže, 1898, str. 112.

nádeje barvou maľované smreky,
spev drozda z ktorých ku nebu nesie sa,
vy zrázne skaliská videvšie veky,
tak mnohých ozdôb rámujete mi sieť,
že v širom svete nikde podobnej nict.[9]

Básnik Štefan Furdek túžil po Slovensku:

To sa za tým morom
tvrdo žije. —
Ďaleko od mojich
clivo mi je.[10]

Nad Slovensko Furdekovi nebolo:

V úrodnej cudzine
pekne je na svete,
ale po cudzine
iďte si, kam chcete,
nad tie rodné kraje,
nad polia a háje
krásy v celom svete
nikde nenájdete.

I keď je nám dobre
v ďalekej cudzine,
predsa v cudzej zemi
ani deň neminie
bez túžby po kraji,
našom rodnom háji,
po skromnej, po biednej
slovenskej dedine.[11]

Štefan Furdek učil svojich rodákov milovať reč i piesne slovenské:

Kto chceš zostať vždy Slovákom,
poď, vstúp medzi nás!
Reč a piesne v našej škole
znejú, ako keď sa z pole
v Tatrách zbiera klas,
poď, vstúp medzi nás![12]

Heslo Za tú našu slovenčinu Furdek nešíril iba na tribúnach a v novinárskych úvahách alebo v rámci organizácií, ale ho propagoval i veršom:

9) Tamže, 1901, str. 106.
10) Tamže, 1897, str. 55.
11) Tamže, 1902, str. 180.
12) Tamže, str. 25.

Pokladáte nám za vinu,
že ľúbime slovenčinu.
Kričte, hrozte, za reč inú
nedáme si materčinu![13]

Furdek dával za príklad typy prisťahovalcov, ktorí "za svoju reč sa nehanbia a kdekoľvek našincom dajú prednosť".[14]

V ľude slovenskom dvíhal povedomie tým, že poukazoval na jeho peknoduchosť, rýdzosť charakteru a statočnosť:

"Statočný je ten prostý slovenský ľud! Pracovitý ako muľa, poctivý ako svätý v nebi, dobročinný ako samaritán! Slovenskému ľudu málokto sa vyrovná, keby len i my inteligenti sme sa inteligencii iných národov rovnali!"[15]

Furdek vedel, že zo slovenského prisťahovalectva bude treba vychovať povedomých Slovákov a potom sa dá veľa urobiť pre dobro slovenského národa a pre slovenskú literatúru. Iste je vzácnou charakteristikou Furdekovej spojitosti s literárnou tvorbou, keď hneď v prvom čísle časopisu *Jednota* vypísal zbierku na slovenskú literatúru. A veľa záhlavia tohto prvého čísla *Jednoty* čítame:

"Zbierky na literatúru na Slovensku sú najdôležitejší podnik pre národ slovenský."[16]

Furdek sa snažil vzbudiť záujem o slovenskú spisbu. Nie je nezaujímavé poznať jeho náhľad:

"Mnohí tunajší Slováci dnes-zajtra hmotne budú dobre stáť. Ak prebudí sa v nich láska ku svojmu zúboženému rodu, budú môcť preň dačo obetovať. Kde niet, ani smrť neberie. Náš ľud pod Tatrami biedny, hotový groš sotva kedy vidí, ťažko mu podporovať národné podniky, tým ťažšie, čím menej národne je prebudený. A bez podpory národné podniky musia len živoriť. Spisovateľ nemôže knihy rozdávať, a keď ich niet komu predávať, načože ich dá tlačiť?...

"Sme zorganizovaní, treba teraz len ľud povzbudzovať, aby sa národne prebudil, a keď Slovák v Amerike pozná, nakoľko je treba podpory pre literárne podniky na Slovensku, iste bude na podniky tie obetovať."[17]

A keď Furdek videl, že slovenská výchova v Amerike zapúšťa hlbšie korene, radostne volá:

Rastú mi už, rastú
dietky v milom kvetu,
verné rodu svojmu,
slovenskému svetu.[18]

Básnik a spisovateľ Štefan Furdek miloval slobodu a nenávidel otroctvo·

13) Tamže, 1907, str. 113.
14) Tamže, Middletown, Pa., 1914, str. 60.
15) Tamže, Cleveland, Ohio, 1910, str. 124.
16) Cleveland, Ohio, 12. mája 1891.
17) Kalendár Jednota, Cleveland, Ohio, 1899, str. 37-38.
18) Tamže, 1896, str. 77.

Ja neviem, prečo to
nemôže mi z očí,
že ten slovenský ľud
tak dlho otročí.[19]

Furdeka bolelo otroctvo slovenského národa. Veď "maďarizuje sa parou, ba elektrikou".[20] Do Ameriky odchádzali slovenskí učitelia, lebo "ministerium nariadilo, že všetci rechtori majú vedieť po maďarsky".[21] Utekalo sa zo starej vlasti, lebo "v Maďarorságu Slovákovi pravdu hľadať bolo by, ako v pekle hľadať svätých".[22]

Srdce básnikovo sa zmieta v bôľoch nad utrpením slovenského národa. Ponosuje sa:

Európa ticho čuší sťa hluchá,
na nároky biednych rabov nesluchá,
krásne slovo, prázdne slovo "sloboda",
netýka sa jarmeného národa.

Hneď ale volá do zbrane:

Hor' sa, hor' sa, kto si mužom, do zbrane,
našich rodín, našich domov k obrane.
A čo naša slabá ruka nezmôže,
pomôž nám, Ty, dietkam svojim, náš Bože.[23]

Furdek siahol aj na iné námety, aby vzbudil v slovenskom prisťahovalectve národný zápal. Uvádzal príklady, aby dokázal, že Slovensko má dávnu históriu:

Že môj národ žiadnych dejín nemá,
povedáte, utŕhači?!
Namiesto dejín mne stavba nemá
zámku Oravy postačí.

Hľaď na Oravy strmé skalisko,
ktoré v oblakoch sa tratí,
veľduch, čo zrobil si tu ohnisko,
z časov minulých sa vráti.

Kto ťa postavil, ty hrade dávny?
Ktože iný jak Slováci!
Oj, to musel byť len národ slávny,
museli to byť junáci.

Že môj národ žiadnych dejín nemá,
povedáte utŕhači?!

---

19) Tamže, 1897, str. 52.
20) Tamže, 1899, str. 18.
21) Tamže, 1902, str. 55.
22) Tamže, 1903, str. 130.
23) Tamže, 1904, str. 56.

Namiesto dejín mne stavba nemá
slovenských zámkov postačí.[24]

Historické udalosti a povesti lákali Furdeka. Venoval im pozornosť, nemajúc iste na zreteli čiste literárne, ale i národnobuditeľské záujmy. Klasickou ukážkou je *Zoborská povesť*, v ktorej ospieval opáta Ondreja a brata Metóda.[25]

Štefan Furdek bol veľký vlastenec a svoje pero posvätil buditeľskému apoštolátu. Lenže bol za vlastenectvo účinné, za patriotizmus skutkov:

K činnosti Slovák! to je nové heslo.
K činnosti národ, ak chceš vlastniť veslo!

Hor' sa Slovák, ruku k činu,
nespi večný sen,
bráň si práva, Tatier synu,
musí svitnúť deň.[26]

Nečinnosťou cieľa sa nedosiahne:

Napred národ, napred, prilož ruku k činu!
Nedosiahneš cieľa — pripíš sebe vinu.[27]

Literárne práce Štefana Furdeka sú zatiaľ väčšinou roztratené. Okrem dvoch zväzkov drobnej prózy, ktorú zozbieral Filip A. Hrobák[28], niet nič pohromade. Zostáva ešte časť drobnej prózy a celá básnická tvorba, roztrúsená najmä v kalendároch *Jednota*. Okrem výberu prózy a poézie bude treba prikročiť aj k vecnému roztriedeniu ostatných písomných prác Furdekových. Práce s národným námetom budú zaujímať čestné miesto. Ako pri iných zjavoch americko-slovenského života, tak aj pri Štefanovi Furdekovi nielen ako organizátorovi, kňazovi a národnom buditeľovi, ale i ako spisovateľovi bude sa načim zastaviť literárnym kritikom a historikom a zachovať jeho dielo pre slovenské pokolenia na rodnom Slovensku, pre mladšie generácie americko-slovenské i pre širšiu americkú čitateľskú obec. Furdek ako tlmočník slovenských pohybov v Amerike a bystrý pozorovateľ prisťahovaleckého života plne si zaslúži, aby o ňom vedela a bližšie ho poznala i neslovenská verejnosť. Furdek učil milovať slovenských prisťahovalcov Spojené Štáty a vychovával ich v duchu amerického spôsobu života a vyjadrovania sa. Je teda mravným záväzkom potomstva týchto prisťahovalcov, aby Furdekovi zaistilo čestné miesto medzi veľkými vodcami európskeho prisťahovalectva do Ameriky.

---

24) Tamže, 1897, str. 33.
25) Tamže, 1909, str. 28.
26) Tamže, 1901, str. 108.
27) Tamže, 1904, str. 90.
28) Middletown, Pa., 1945 a 1946.

Majstri kati

DRAGA DIVÍNSKA

Báka sedela v prednej izbe a čítala z hrubej knihy v koženom obťahu svoje obľúbené state o kráľovičovi Markovi. Dnešná povesť ho predstavovala ako milosrdného dobrodincu, ktorý zaplatil svadobnú daň za chudobnú devu. Báke sa lepšie páčili príhody, v ktorých kráľovič Marko bol hrdinský bojovník a stínal Turkom hlavy. Prelistovala teda niekoľko strán, až prišla k tým, čo boli žltšie, lebo sa často čítali a prevracali. Zahrúžila sa do nich.

Z vedľajšej pánskej izby doliehal cez ťažké orechové dvere smiech svadobnej spoločnosti, ktorý báku vôbec nemýlil a nezaujímal. Videla už toľko svadieb a toľko hostí, že ju nič neprekvapovalo. Tento raz to bola svadba jej vnuka Miloja. Bral si popovu dcéru, čo bol bohatý len na bohumilé reči a sedem dcér. Túto najstaršiu už dobre zaopatril. Ani najlepší otec inak nemohol.

Bola to svadba ako každá iná, len viac hostí, jedla a bohatstva. Zlato a drahocenné šperky, rodinný majetok Mirčetičov od nepamäti a dary hostí, ležali na stoloch odhalené, aby si každý mohol popásť oči a — závidieť? Nuž, aj to. Plné poháre štrngali spolu so zlatom, keď sa v ňom prehŕňali. Čertovská rakija sa lievala, až mrhala. Veď prvý gazda ženil prvorodeného syna, dediča obrovského majetku.

Tamburice hučali, až sa struny na nich trhali. Muzikanti natiahli nové a hrali ďalej až do vysilenia. Veď hrali za ťažký peniaz. Svadobní hostia sa zabávali, až hýrili. Ale Mirčetič akosi nevpadol do kruhu hodujúcich. Staral sa o najmilšieho koňa Sedanku, ktorá mala mať žriebä. Čosi nebolo v poriadku a žriebä neprichádzalo na svet. Nechcel stratiť Sedanku ani mláďa, preto každú chvíľu zašiel do maštale dozvedieť sa, čo je nového. Zanechal opäť hodujúcich a keď prechádzal okolo báky, pýtala sa:

"Ideš vidieť Sedanku? Daj jej za hrsť ovsa, chudiatku."

Mirčetič prikývol a vyšiel do šera za Sedankou. Posadil sa k nej na slamu, hladkal ju, ako by jej tým mienil pomáhať. Zabudol na svadbu, na pečeného barana na ražni, na rakiju, na všetko. Premýšľal nad tajomným zrodom života.

Mirčetič mal veľa koní. Od silných ťažkých po parádne žrebce, ktoré sa priahali len do koča. Choval i jazdecké kone a najmä na dostihy, ktoré odvádzal až do Beogradu. Teda výber mal jedinečný. Nie čudo, že zavše prišli i kráľovskí hostia Peter a Alexander, aby si vybrali z mirčetičovských koní na poľovačky v okolitých horách, bohatých na parohatých jeleňov, medveďov a divé svine.

Mirčetič zo všetkých koní mal najradšej snehobielu Sedanku s čiernou lysinou na čele. Bol to zvláštny koník. Mala veľmi rada hudbu. Keď počula hrať, začala tancovať a za zvukov hudby vše zašla až na tretiu dedinu, aby sa vytancovala.

Dlho sedel Mirčetič pri tancujúcej Sedanke, ktorá netancovala. Bez pohybu ležala a vše zaerdžala. Báka vedela, že syn sa zabudne vrátiť. Zložila okuliare nanovo vyleštiť, lebo písmo sa rozmazúvalo. Ako ich držala v ruke, prišla jej na um Ľubica — všetečné decko. Bákine okuliare vše obdivovala a vypytovala sa, na čo sú. Báka jej vysvetľovala, že dobre nevidí. Toto Ľubica nevedela pochopiť.

"Ako nevidíte, báka? Takto?"

Ľubica prižmúrila oči.

"Či takto?"

Prižmúrila ich ešte viac, až ich celkom zavrela.

"Tak. Celkom tak nevidím, jahňa moje."

Ľubica ľutovala báku. Báka je chuderka, lebo nič nevidí, tým si tie okrúhle sklíčka na nos nezavesí.

Ľubica zmizla z bákinej mysle tak rýchlo, ako nadýchaná hmla na okuliaroch. Keď vyleštené okuliare posadila na konček nosa, videla tak dobre, že kráľovič Marko z litier vystúpil a postavil sa pred ňu. Celý otvor dverí vypĺňovala ozrutná mužská postava. Báka pozrela ešte raz na ozrutu.

"Kráľovič Marko. On je to. Kto iný? V Skele žiaden chlap takto nevyzerá."

Obor chlap zrazu sa začal množiť. Boli dvaja, traja, štyria . . . Vyplnili prednú izbu a ako tam stáli rozkročení, báke sa nezdalo, že im predná postačí. Chcela privítať toľkých kráľovičov. Ani len nezačala. Nedali jej začať a ani dokončiť. Na bákinu starú šiju vrazili hlaveň pištole. Skrútila sa do klbka v bezvedomí na zem.

Chlapi tušim vydýchali všetok vzduch z prednej izby, preto rozškľabili dvere na pánskej dokorán a postavili sa do nich. Vystrčili najprv svoje pištole a potom vstúpili po jednom.

Svadobná spoločnosť sa prekvapila, lebo títo hostia nemali svadobného rúcha a namiesto darov niesli zbraň. Svadobná spoločnosť zhíkla:

"Komíti! Komíti!"

Okolo Skely tvorili hrubý veniec bohaté ihličnaté lesy. Na okrajoch boli plné lesných plodov, ktoré vábili Skelanky. Ďalej do vnútra zase plné divej zveriny, ktorá vábila Skelanov. Jadro lesov však zostalo nepreskúmané. Toto jadro bolo domovom komítov, odchovancov lesov, hôrnych chlapcov. Viedli podobný život ako Jánošík a jeho družina, len nie taký vybájený. Omnoho drsnejší a divší.

Komíti boli nebezpeční banditi, ktorí žili stále v lesoch. V tlupách sa vydávali na zboj do okolitých dedín. Boli postrachom celej doliny

pod horami. Bolo ich toľko, že si žandári nevedeli dať s nimi rady. Množili sa v lesoch ako hríby po daždi. Boli prisatí k pôde lesa. Každý jeden z nich bol zrelý i bez súdu na šibenicu. Každý mal na pištoli značené vyhasnuté životy. Niektorí si poznačili len tie prvé. Ďalej neznačili. Veď ani miesta pre toľkých na pištoli nemali, koľkých ňou sklátili. Komíti radi brali ľuďom život, a to jedným šmahom bez rozmýšľania. Komíti nikdy nad životom nerozmýšľali, lebo ich tomu nikto neučil. Učili ich len zbojstvu a vražde. V tom boli majstri. Majstri kati.

Na týchto zbojníkov zhíkla svadobná spoločnosť. Potom už všetci zamíkli, čo za najzdravšie uznávali. Vypúlili oči od strachu a tlačili sa do najvzdialenejšieho kúta izby. Takto nechali šperkami a zlatom obťažené stoly bez ochrany.

Komíti pristúpili k stolom a poslúžili si. Všetkým tým bohatstvom napchávali vrecká, ba i za košele z neho schovali.

Míta sa prvý spamätal. Vykročil, že komítov zastaví. Komítsky vodca šibol okom na jeho pohyb.

"Radšej šetri kroky, bratku. Ušetríš nimi i život."

Míta zastal. Čo mal robiť, keď chcel šetriť život? Svoj, matkin, nevestin, ktorýkoľvek život v tomto rohu izby. Každý bol cennejší, ako všetky tie ulúpené poklady.

Komíti sa hrabali v zlate ako malé decká v kyprom piesku. Štrngali mincami a hudba ich očarovala. Zastrčili pištole za pás. Cítili sa istí, keď videli ustrašené tváre. Ich vodca zdvihol oči práve v tú stranu, kde stála Ľubica. Stála tam bledá, ale vzpriamená. Studené hrdé oči bodali komítu a to ho dráždilo. Díval sa zaľúbeným okom na krásnu devu, až jeho oči upútala šnúra zlatých mincí na jej krku. Dukáty na devinom úbeľovom hrdle krajšie sa ligotali ako na nehybnom stole.

Siahol za dukátmi. Jeho ruka bola ozrutná a chlpatá ako medvedia dlaba. Ľubicu premohol hnus, keď videla otrčenú ruku.

"Nedotýkajte sa ma!" — zvolala smelo, hoci ustupujúc pred chlapiskom, nevyzerala smelo. Cúvla o krok a komíta postúpil o krok. Táto pre Ľubicu mučivá hra bola pre komítov veľmi veselá. Diví chlapi sa rozrehotali pri každej jej ústupnom kroku viac. Smiechoty sa chytili aj ich vodcu. Ako za Ľubicou vykračoval, vyceroval žlté od tabaku vyžraté zuby a už sa celkom podobal medveďovi.

Ľubica ustúpila až po stenu a divoká hra vyvrcholila. Teraz sa muselo stať niečo, čo by hru ukončilo. A stalo sa. Ľubica bleskurýchle strhla na stene zavesenú pištoľ a obrátila ju na rehotajúceho sa komítu.

"Ani o krok ďalej!" — velila s namierenou pištoľou. Bandita sa len ďalej smial a jeho chlapi svorne s ním. Kto by sa zľakol devy, aj keď má zbraň v ruke? Iste nie komíta.

Spravil krok a radšej ho nemal urobiť. Ľubica vystrelila a guľka prevŕtala natrčenú ruku. Zreval, zaklial a preťal smiech. Krvavú ruku

stisol medzi kolená. Jeho chlapi vykročili zneškodniť Ľubicu. Veľmi sa neponáhľali, lebo si vážili na nich namierenú pištoľ, keď videli, že deva nežartuje. Ale napredovali a už len pár krokov mali urobiť.

Nasledujúca chvíľa bola najnapínavejšia. Po nej nasledovala tá, ktorá zachránila Ľubici život. V tú spásonosnú chvíľu vbehol do izby komíta, ktorého postavili na stráž a hlásil vzrušene, že idú žandári. Zpráva pôsobila ako blesk. Komíti sa zvŕtli a nevideli už nič inšie, len dvere. Ako utekali, tratili zlato z preplnených vačkov. Vyšinuli sa všetci do tmy.

Rodina si vydýchla a až teraz sa prebrali z ohúrenia. Všetci boli zrazu pri Ľubici. Všetci boli ochotní pomáhať, keď už pomoc nepotrebovala. Pozerala na nich ako na vyplašené stádo oviec a nezatajovala úsmešok. Ešte stále stískala v ruke pištoľ, ktorá jej bola tento večer jediná verná.

Posledného z komítov chytili. Žandárske osy sa vrhli naňho a doštípali ho dočierna. Komíti boli tvrdí chlapi a žandári museli byť podobní, aby si s nimi poradili. Strachopudných báb bolo v Skele dosť. Na komítov by boli stačili len jazykmi. Škoda, že sa komíti z hôr nedali vypudiť a pochytať len jazykmi. Najviac nimi narábali tie staré ženy, ktoré fajčili z fajok, čo sa naučili ešte za tureckých čias. Bafkali silný tabak a pri tom mleli čierne korenie na jemnúčko v medených valcovitých mlynčekoch. Tieto im tiež boli zostali po Turkoch. Turkov a Orient pripomínali vzory vtepané do medi. Fajku cmúľali skoro vždy. Len vtedy ju vybrali z úst, keď sa strojili popíjať c r n u k a f u, silnú čiernu kávu, hustú ako lekvár.

Žandári chyteného a modrinami obsypaného komítu zviazali a do rána zavreli v prázdnej komore u Mirčetičov. Keď dvere na nej zapadli, komíta zreval ako zranený býk. Hrubé štyri steny sa naňho váľali a dusili ho. Hodil sa na slamu a hlavu drvil päsťami.

Bolo s ním tak, že mu už nič nepomôže; že svoj život dožil a odbavený je pre tento svet; že je zaživa pochovaný. Hlavu bil päsťami. Pomiešal zlosť so zúfalstvom a plakal tvrdý komíta. Hádam prvý raz v živote.

Čo by bola Skela za to dala, keby bola videla plačúceho komítu. Za zlatý dukát by pozerali na komítske slzy cez mrežové okienko. Celý deň by sa hlavy pri ňom striedali, kým by sa všetci nenasýtili pohľadu.

Prišlo ráno pre každého. I pre chyteného. Prišlo ráno a nikto sa ho nepýtal, ako strávil noc. Ako sa vyspal na kostrbatej slame, keď doteraz spával na mäkkom horskom machu a kožušinách? A či sa vôbec vyspal? Či noc len prebdel? Či ju prerozmýšľal? Či ju preklial?

Nikto sa ho na nič nepýtal, keď sa vyšinul z komory a hopkal na zviazaných nohách dvorom k studni. Už nebol ten istý, čo včera bezočivo stál na rozkročených nohách a hltal bohatstvo izby. Bol zbitý

a skrotený ako divý kôň, ktorého prvý raz osedlajú a ktorému sa nepodarí sedlo zhodiť. Tvár mal napuchnutú a oči zaliate krvou. Reťaz na rukách sa mu zarezávala až do mäsa zápästia a močila sa v krvi.

Bol pri studni a chcel ovlažiť rozťaté pery vodou. Chytil ťažké drevené vedro, že si ho nahne a napije sa. Vedro sa ani nepohlo pred jeho strpnutými rukami. Sila z nich upŕchla kdesi do hôr za ostatnými komítmi.

Pokúšal sa opäť a opäť. Takto ho Ľubica zazrela. Popošla bližšie presvedčiť sa, či je bezpečne spútaný. Videla, že je nevládny ako dieťa. Pristúpila k studni. Nabrala vody z ťažkého vedra do ľahkého hrnčeka a podala komítovi do rúk.

Hltavo pil, lebo pery mali slanú chuť. Ľubica musela naplniť druhý raz hrnček. Keď mu ho tento raz podávala, zdvihol na ňu krvavé oči. Na chvíľu mu na tvár sadol vďak. Len na chvíľočku. Prizrel sa deve lepšie a vďak sa zmenil na hroznú grimasu. Spoznal v nej tú, ktorá bola hlavnou príčinou jeho nešťastia, keď výstrelom privolala žandárov. Spoznal v nej hlavnú osu, ktorá ho prvá uštipla a ostatné naviedla.

Hrnček praskol pred Ľubicine nohy. Celým telom sa hodil vpred, že ju zhodí a pováľa po zemi, až budú obidve rovnako čierne, i zem, i deva. Hodil sa vpred a zhodil len seba. Ľubica porozumela premene vďaky na hroznú grimasu a odskočila. Po prvom skoku nasledovali i ďalšie a zastavila sa vyplašená až v izbe. V bezpečnosti pozrela oknom k studni. Komíta ešte stále ležal pri nej, ale sa nehádzal. Nemal sa na čo hádzať. Veď bol už najnižšie. Na zemi.

SESTRA A LUNA

Ctihodná sestra v bielom denne
cez zaprášené mesto prejde sa;
a luna v plášti ľalijovom
navštívi tíško nočné nebesá.

Keď vstúpi sestra do kláštora,
pokľakne pred Kríž rýchle zabúdať;
luna sa náhli po záletoch
nečistej noci sbohom dať.

Miloš K. Mlynarovič

OZVENA LIPTÁCKEJ PIESNE

Počul som v našom rabstve pieseň,
spieval ju brat môj, Lipták, na plti;
dnes drie sa v struny v diaľnom svete
a popása sa zverom na hrudi.

Pieseň je úder vesiel do vín Váhu,
so spádom bleskov z Tatier žulastých;
jej echo hrmí dušou v širom svete
a jak v ňom, tak aj vo mne trhá dych.

Miloš K. Mlynarovič

NA STRÁŽI V BAD AIBLINGU

Obliekol som policajný kožuch,
otáčam vypínače svetiel
na obchôdzke ulíc a
strážim vchody karantény.

Pes čísi so mnou a ja svorne s ním
chodím po chodníku v noci.
Pes čosi hľadá v snehu špinavom
a ja s ním v duchu ľahší zmysel žitia
na rube vecí, ktoré nie sú ľahké.

Utrhla sa hviezda v roztopaši
a letí —
čas príliš krátky na želanie.
Jak tajomné sú večné svety nebies,
lež zem pripomína iba umieranie.

Pes čísi so mnou a ja so psom svorne
hľadáme čosi, ale daromne.
Pomalé kroky chrupčia v snehu
mrazivom na asfalte cesty.

Zavŕzgne okno odrazu a z neho
vykukne hlava nočnej sestry s otázkou,
či nám nie je zima?
Necítiť teraz zimu na svitaní.

Jožo Zvonár Tieň

Ešte "Železné kruhy slovenskosti"

DR. JOZEF A. MIKUŠ

Pridlho naša emigrácia zaoberala sa vonkajšími silami, ktoré zle vplývali na utváranie sa našej národnej problematiky v nedávnej minulosti. Vítam preto diskusiu, ktorá sa vyvinula článkom Dr. J. Kirschbauma okolo "železných kruhov slovenskosti". V konečných dôsledkoch bude to naša vnútorná sila, naša duchovná rezistencia, čo rozhodne o našom ďalšom vývine a osude. Preto poodhaliť záhyby nášho národného bytia môže byť len osožným činm.

Národná individualita v jej rozličných vzťadoch je nepochybne najvýznamnejšou skutočnosťou v kultúrno-politickej problematike moderného Slovenska. Náš národ v prvej polovici tohto storočia postupne žil v štyroch zemepisne i politicky odlišných štátnych útvaroch: v Uhorsku, kde nemal štátoprávnej osobitosti; v Česko-Slovensku, kde sa po dlhom boji stal osobitným štátopolitickým činiteľom; ďalej v Slovenskej republike, keď mal samostatnosť, pričom však Viedeňským rozhodnutím stratil určité percento svojho obyvateľstva v prospech Maďarska. Teraz konečne žije v zosovietizovanom Česko-Slovensku, kde po r. 1945 mal za istý čas aj akési zdanlivé osobitné postavenie, kým ono nebolo postupne zrušené. Za všetkých týchto odlišných konštelácií išlo však vždy o ten istý územne-národný politický subjekt: o Slovensko.

Individualita Slovenska nie je výlučne definovateľná ani jazykove, ani kultúrne, ani etnograficky, ani historicky. Dalo by sa skôr povedať, že ku jej definícii prispievajú všetky tieto aspekty. A na ich celkovej kombinácii stavia naša generácia požiadavku štátneho samourčenia. Preto sa mi zdá, že emigrácia má študovať slovenskú národnú personalitu viac, než čokoľvek iné. Nepodarí sa nám presvedčiť svet o našich právach ani záplavou zápalistých slov, ani vrtošivými argumentami dialektiky. Svet na to povie, ako dosiaľ: "Hlas čujem, ale chlapa nevidím!" Dôležitejšie je teda, aby nás bolo v rozličných oblastiach európskej kultúry vidno, než aby nás bolo len v politike počuť.

V štúdii "Železné kruhy slovenskosti", uverejnenej v *Moste*, č. 1, 1955, chcel som poukázať na to, v čom podľa môjho náhľadu spočíva akčná sila slovenskej národnej individuality, z čoho je utkaný onen "jánošíkovský opasok", ktorý drží náš národ v mužnom sebavedomí. Dotkol som sa pritom hlavne troch aspektov: jazykového, etnografického a duchovného. Svojou povahou môj článok nechcel byť ani štúdiou historickou, ani jazykovou. Bola to vlastne štúdia z oblasti politickej filozófie (ontológie), ktorá chcela najprv zistiť, že Slovensko je osobitná politická bytosť, osobitný organizmus, a

že ako také nie je okrajovou zónou inej národnej alebo politickej individuality.

Ďalším cieľom tejto štúdie bolo zistiť, kde sú svaly a zraniteľné päty nášho národného bytia; kde sú pevné, takrečeno prirodzené naše hranice, a kde miesta najmenšieho odporu; z ktorej strany nemusíme mať obáv a odkiaľ čihajú na nás susedia. Toto je dôležité vedieť, aby sme na slabinách mohli zvýšiť národnú ostražitosť a postaviť tam strážne búdky, odkiaľ by sa dali predom prekaziť cudzie snaženia o akúkoľvek infiltráciu našej národnej pevnosti.

Sú ešte Maďari, ktorí keď sa v politickom zasnení rozhliadajú z maďarskej nížiny dookola, upierajú mimovoľne svoje oči k Tatrám. Nedávno uverejnené pamäti regenta trianónskeho Maďarska, Mikuláša Horthyho, svedčia o tom, že tento štátnik nespriatelil sa ešte s predstavou Slovenska ako severného suseda. Slovensko-maďarská hranica mu je hranicou česko-maďarskou. Z takéhoto a podobného vyjadrovania vidno, že Horthymu Slovensko nie je osobitným subjektom v Strednej Európe, ale územím pod českou vojenskou a vládnou okupáciou. Niet pochybnosti o tom, že pre určitých Maďarov budú tieto myšlienky politickým odkazom.

Známe je české heslo "Od Šumavy k Tatrám!", ktoré zas od západu chce zahmliť slovenskú politickú individualitu pred očami Európy. Vieme, že z východu bol sa ozval hlas: "Až po Piprad!" Poznáme, čí je to hlas i ruky. No ani zo severu nedujú iné vetry. Mnohí Slováci vari ešte nevedia, že v závete bývalého poľského prezidenta Paderewského je ustanovenie, ktorým sa odkazuje značná suma peňazí na polonizáciu Spiša, Oravy a Trenčína.

Toto všetko sú viac-menej zakryté oportunistické sily, ktorým Slovensko bude musieť vedieť čeliť v budúcnosti. Preto dokreslenie našej národnej individuality a našich politických snažení do všetkých podrobností zostáva príkazom pre túto generáciu.

Pri etnicko-priestornom a duchovnom skúmaní slovenskej národnej individuality je len logickým domyslením veci, keď sa zisťuje, že Slováci majú svoj geo- a kultúrno-politický stred, t. j. priestor, ktorý hrá akoby úlohu srdca v národnom organizme a v spolupráci s ostatnými údami tvorí národné teleso. V tomto netreba vidieť symboliku, ale skôr tektoniku síl sociálnej povahy.

Tento stred mohol v minulosti byť viac na západe. No postupom času posunul sa do zemepisného centra, takmer na rovnakú vzdialenosť od východnej a západnej hranice. Náš národný inventár v minulom storočí bol obmedzený. Pokiaľ však jestvoval, nachodil sa poväčšine na Strednom Slovensku. Tam bolo akoby ťažisko národného úsilia. V stredoslovenských mestách, Liptovskom Sv. Mikuláši a Turčianskom Sv. Martine, vznikli prvé národné dokumenty politickej povahy. Z troch slovenských gymnázií (Banská Bystrica, Kláštor pod Znievom, Revúca) dve boli na strednom Slovensku. V Martine vznikla Matica, neskôr Národné múzeum a Kníhtlačiarsky spolok. Tam bý-

vali memorandové slávnosti. Tam sa tlačili zobrané diela našich spisovateľov. Tam vychádzali *Národnie noviny* a *Slovenské pohľady*. Zaiste aj na západe vznikli isté akcie a pôsobili určité inštitúcie. No snaha o koncentráciu síl vychádzala zo stredu. Radi kvitujeme, že Záhorie vyslalo do Pešte svojho poslanca Ferdiša Jurigu. No, keď je o tom reč, netreba zamlčať, že i Horná Orava v najťažších časoch vedela dať mandát Ferkovi Skyčákovi.

Medzi lingvistami nepochybne môže byť reč o tom, či sa jadrnou slovenčinou hovorí v piatich, šiestich alebo viacerých stredoslovenských stoliciach. No samotná predstava jadrnosti jazyka svedčí o tom, že reči majú svoj výrazový, zvukový a prízvukový stred alebo priemer. Preto jadrnou, t. j. typickou španielčinou nie je andalúzčina alebo kataláončina, ale kastílčina; jadrnou taliančinou nie jazyk Sicílie alebo Veneta, ale reč Romagne, a jadrnou nemčinou nebude "Schwitzerdeutsch", ale jazyk stredného Nemecka. Nuž, keď som hovoril o strednom Slovensku ako priestore typickej slovenčiny, bol som ďaleko od toho, aby som chcel zužovať náš národný priestor v akomkoľvek zmysle. Vari nikde v Európe nie je lokálny patriotizmus vyvinutý v takom stupni ako v Andalúzii. A tento zjav má svoje zdôvodnenie aj v zemepise, dejinách, folklóre, ba aj v dialektológii. A jednako Andalúzčania sú práve tak sebavedomí Španieli ako Kastílčania.

Nemienil som ani podceňovať celkový kultúrny význam Trnavy alebo slovenského východu. Ako bolo rečeno, nepodával som historický vývin problému, ale skôr národnú bilanciu za terajšieho stavu. Preto Trnava bude mať vždy vysokú dôležitosť ako organizačné stredisko kultúrneho života za protireformácie. Keď si jezuiti uvedomili možnosti vplyvu pre západné Slovensko zo strany českého protestantského exilu a reformácie vôbec, začali fedrovať domáce, t. j. západné nárečie ako nástroj katolíckej duchovnosti. Nie je pritom be zaujímavsti, že A. Bernolák ako Oravec stal sa kodifikátorom západnej slovenčiny. Vysvetlenie je dvojaké. Bernolák nebol si vedomý dialektológického rozpätia slovenčiny na východe a osudom presadený na západ, stál pod bezprostredným vplyvom Trnavy ako vtedajšieho životného centra. Keď potom neskôr L. Štúr zistil obrysy Slovenska ako národného celku, nemohol neurčiť aj jeho jazykový stred a nevyviesť z toho všetky príslušné dôsledky. Trnava ako jedno z významných kultúrnych stredísk a sídlo Spolku sv. Vojtecha udržala si svoje postavenie až dosiaľ. Ona šírila po celom Slovensku katolicitu, ktorú som nazval typickou formou slovenskej duchovnosti. No význam trnavského nárečia mal v našom kultúrnom vývine zostať historicky prechodným. A tieto dve stránky problému prichodí presne rozlišovať. Trnava ako jazykový stred bernolákovskej slovenčiny by nebola mohla plniť národné poslanie na východe. Toto nemá byť hypotéza, ale úsudok, vyplývajúci z kultúrne-politických danností slovenského života v prvej polovici XIX. storočia. Zdá sa, že prof. Kirschbaum neberie tieto skutočnosti náležite do úvahy, keď hovorí: "Zavedenie stredoslovenského nárečia za spisovnú slovenčinu namiesto už vyše sto rokov jestvujúcej a absolútnou väčšinou slovenských súčasných spisovateľov užívanej 'jezuitskej' a neskôr ber-

nolákovskej slovenčiny ani slovenský východ, ani západ pred odnárodnením ani v najmenšej miere (sic!) nebránilo.''

Proti tomuto možno poznamenať, že zrejme ľahšie bude pumpovať vodu do prvého, než do piateho poschodia. Tieto isté zákony tlaku a priestorového odporu jestvujú aj v národnom a kultúrnom živote. Vieme, že koncom XIX. storočia i stredná slovenčina mala už slabý tlak na východe. Maďarské a iné neslovenské slová, ktorými bola vtedy prešpikovaná napríklad šariština, boli nepochybne na východe zjavom jazykovej chudokrvnosti, ak nie cudzej nákazy. Ak už ani biele krvinky strednej slovenčiny nevedeli túto infekciu paralyzovať, nevedno, ako by si s ňou bola poradila západná slovenčina. Rozhodne neduh by sa bol zvýšil a národné ochrnutie východného Slovenska by bolo ešte viac pokročilo.

Na druhej strane nie je ťažko si predstaviť, čo by sa bolo v tom prípade stalo po kultúrnej stránke na Slovensku po 1875. Keďže rozdiel medzi západnou slovenčinou a češtinou je pochopiteľne menší než medzi češtinou a strednou slovenčinou, v dobe keď slovenské stredné školy boli zavreté, je viac než pravdepodobné, že protestanti by boli pokračovali v jazykovej jednote s Čechmi, a že nepomerne viac i katolíckych Slovákov by bolo študovalo v českých krajinách. Za takých okolností jazykový ''hlasizmus'' by sa bol mohol ľahko stať kultúrne-politickým programom slovenskej inteligencie nemilosrdne drvenej maďarizáciou. Tak isto netreba nám veľkej predstavivosti, aby sme si uvedomili, akému tlaku by bola bývala trnavská slovenčina vystavená po r. 1918, keď sa Čechom podarilo drógou bratstva a jazykovej príbuznosti do značnej miery omámiť aj takých znamenitých Stredoslovákov, akých bola pri Martinskej deklarácii väčšina. Rozhodne A. Pražák a V. Vážny by boli mali hotové argumenty, aby dokazovali ešte s väčšou vehemenciou, že Slovensko ako kultúrny zjav nie je samo o sebe jadrom, ale len okrajovým zjavom českého sveta.

A čo je ešte markantnejšie v tvrdeniach prof. Kirschbauma, je skutočnosť, že si odporuje v základnej téze, ktorú stavia proti mojim stanoviskám ohľadne jazykového stredu Slovenska. Podľa neho na jednej strane ''keby sme chceli užívať analógiu s magnetickým poľom a silokrivkami, tak správnym by bolo pokladať dnešné celé Slovensko za jadro a maďarské a moravské ostrovky za okraje slovenského etnika'', na druhej strane však neváha tvrdiť, že ''Západ národne žil z vlastných prameňov a tradícií a dlho do našich čias aj inteligencia dávala prednosť svojmu dialektu, kým na východe spisovný jazyk slovenský bol ľudu ešte aj v 30. rokoch tohto storočia cudzím a inteligencia v osobnom styku tiež dávala prednosť východoslovenským nárečiam''.

Nuž, pre mňa vec je jednoduchšia. Alebo celé terajšie Slovensko je jadrom a potom nebude spisovná slovenčina ľudu cudzia na východe, alebo spisovná slovenčina bola donedávna na východe ľudu cudzia, a potom nemôže byť reči o tom, aby celé Slovensko bolo jadrom. Kráčať v takýchto

otázkach dopredu s očami obrátenými na Veľkomoravskú ríšu alebo na stredovekú toponymiku Panónie a Maďarskej nížiny, znamená dívať sa na náš problém z obrátenej perspektívy. V historickom vývine národov skutočnosti včerajška sú často fikciami dneška a zajtrajška. Preto živí susedia okolo nás sú nepochybne vyššou realitou než archeológia a stredoveká jazykoveda.

PRÍHOVOR K ZÚFALEJ

Vravíte, milá pani,
že zajtra ráno pohltí Vás deň
a nevráti Vás viacej.
Pre veľkú lásku nieto lásky malej
v pravom milovaní.

To sa už stáva ženám vášho druhu,
že sen ich pretrhne sa pri objatí;
to je už údel všetkých,
čo pri hviezdnom páde
náročne myslia na želanie.
Napokon z tej krásy ostáva im
len smútok, bolesť a
srdca zožieranie.

I nado mnou sa búrka lásky
prehnala bleskom, spaľujúcim nervy.
Po každej búrke zazrie srdce dúhu
v hre farieb blankytnej,
v čarovnom polokruhu.
Dúha je obraz nádejí a človek
z nádejí len žije.

Vravíte, pani milá,
že zajtra ráno pohltí Vás deň
a nevráti Vás viacej.
Ale ja verím, že búrka vaša
nad ránom skončí dúhou.
Budeme v nej hľadať nádej,
že stretneme sa znovu
so šálkou zajtra pri obede,
ktorý bude lepší, ako dnes bol.

Jožo Zvonár Tieň

Pamiatke Štefana Paličkára

MIKULÁŠ ŠPRINC

Od roku 1918 malo Slovensko, jeho minulosť, prítomnosť, jeho kultúra, jeho boj o spravodlivé miesto v rodine slobodných národov v osobe Štefana J. Paličkára výrečného zástancu. Tento hlas, ktorý sa neprestajne v anglickom jazyku ozýval v Amerike, umĺkol 8. júna 1955 v smrti Štefana J. Paličkára, člena Slovenského ústavu v Clevelande, vynikajúceho publicistu a spisovateľa.

Ako súčasné slovenské pokolenia, tak aj budúce zastavia sa vždy s úctou pred anglicky napísaným dielom tohto amerického rodáka zo zemplínskych rodičov, ktorý i keď nikdy nevidel Slovensko, jeho právam, jeho cti a kultúre zasvätil celý svoj život. Písal anglicky, ale duch jeho novinárskych článkov, jeho štúdií a jeho kníh bol úrečito slovenský. Dôkladné štúdium slovenskej histórie, najstaršej i najnovšej, bohatstvo slovenskej duše, ako sa ono javí v slovenskej literatúre a slovenskom umení, presvedčili Štefana J. Paličkára, že je hodné a spravodlivé predstaviť anglicky hovoriacemu svetu politický a kultúrny osud Slovenska.

Vyše troch desaťročí bol to Štefan J. Paličkár, ktorý zásoboval anglickú tlač Ameriky spoľahlivými informáciami o politickom a kultúrnom živote Slovákov. Bol to často jediný anglický hlas, ktorý sa ozýval proti falošným a zkomoleným úradným zprávam vládnuceho režimu nad Slovenskom. Veľkosť Paličkárova je i v tom, že vydržal plávať proti prúdu a ako slobodný publicista držal ruku na tepne nielen americko-slovenského života, ale starostlivo sledoval boje, porážky i víťazstvá rodnej zeme svojich rodičov.

Štefan J. Paličkár vedel, že ak chce účinne predstaviť Slovensko a jeho život anglicky hovoriacemu svetu, musí byť sám dobre pripravený na túto úlohu. Preto študoval všetko, čo súviselo so Slovenskom a s mravenčou usilovnosťou zbieral knihy a doklady v anglickm jazyku, ktoré sa akokoľvek dotýkali Slovenska a jeho politického a kultúrneho vývinu. Výsledkom tejto práce bola aj jeho knižnica, do ktorej nazhromaždil vyše päť tisíc vzácnych zväzkov *Slovakiana*. Z týchto bohatých prameňov bol by zaiste spracoval aj knižne mnohé otázky zo slovenskej minulosti a najmä jeho kultúrneho rozmachu. Ale i dielo, ktoré zanechal a ktoré predčasná smrť prekazila (narodil sa 12. decembra 1896 v Olyphant, Pa.) radí Štefana J. Paličkára medzi tých synov slovenského národa, ktorí neumierajú, lebo ich práca za česť svojho národa bude žiť v pamäti všetkých slovenských pokolení.

Štefan J. Paličkár hlboko miloval Slovensko. Tejto svojej láske dával výraz v stovkách anglicky písaných článkov; v útoku, v obrane i v pokojnom nastoľovaní pravdy o Slovensku. Jeho anglické dielo patrí celému národu a radí sa čestne k slovenským publicistickým a literárnym dielam. Česť

jeho pamiatke a česť jeho pionierskej práci, ktorú vykonal na ešte úhorovitom poli anglickej spisby o Slovensku!

*

Aby budúci historik alebo literárny historik mal ľahšiu robotu, ale zarovno aby sa videlo, aký okruh politických a kultúrnych záujmov naplňoval publicistické a literárne dielo Štefana Paličkára, uvádzame z archívu Slovenského ústavu v Clevelande aspoň závažnejšie Paličkárove články v novinách, časopisoch a revuách.

V novinách:

"The Slovaks", The Plain Dealer, Cleveland, October 1918
"Slovak Independence", The Plain Dealer, January 1919
"The Czechs and Slovakians", Herald and Examiner, Chicago, January 1920
"The Church in Czecho-Slovakia", The New World, Chicago, June 1921
"Tuka Called Victim of Censor", The New York Times, April 28, 1929
"Slovak Grievance", New York Herald Tribune, January 9, 1931
"Slovaks in the Czecho-Slovak Crisis", The Sunday Observer, Pittsburgh, December 11, 1938
"Slovak History of Past 1,000 Years", Pittsburgh Post-Gazette, June 22, 1939
"Slovakia's Great Awakennig", The Sunday Observer, Pittsburgh, April 9, 1939
"Peace Find Slovakia Under a New Tyranny", The Tablet, Brooklyn, September 29, 1945

V časopisoch a revuách:

"The Slovaks of Chicago", Illinois Catholic Historical Review, October 1921
"Slovaks Past and Present" Current History Magazine, June 1922
"A Dark Spot in Czecho-Slovakia", American Catholic Quarterly Review, July 1923
"Father Furdek-Leader", The Commonweal, June 8, 1927
"The Slovak Mind", Czecho-Slovak Student Life, January 1930
"Slovaks of the Old World", Czecho-Slovak Student Life, June 1930
"Minorities in Czecho-Slovakia", The Commonweal, January 8, 22, March 19, 1930
"Slovakia — Whiter Bound?" The Commonweal, April 5, June 7, July 19, 1935
'Slovaks in Documents of History", Some Gems From My Anglo-Slovak Library. Rukopis v archíve Slovenského ústavu, Cleveland, Ohio.

Knihy Štefana J. Paličkára:

SLOVAKIA OF TODAY (A Lecture at the Philosophy Hall), Columbia University, New York, 1933
SLOVAKIA — FROM HUNGARIAN DESPOTISM TO CZECH COMMUNISM, The Hempshire Press, Cambridge, Mass., 1948
REV. JOSEPH MURGAS, PRIEST-SCIENTIST, Cecil L. Andreson Press, Sunland, California, 1950
REV. JOSEPH MURGAS, PIONEER INVENTOR (A Pictorial Biography). Published by The Murgas Memorial Foundation, Wilkes-Barre, Pa., 1953
SLOVAKIAN CULTURE — IN THE LIGHT OF HISTORY. The Hampshire Press, Cambridge, Mass., 1954

Poznámky

BÁSNIK, ČI PLEBEJ?

Vojtech Mihálik sa uviedol do slovenskej literatúry zbierkou Anjeli, ktorá sa diametrálne líšila od debutov našich mladých básnikov. Nebolo v nej obvyklej závislosti na starších autoroch, ani falošného pózérstva, ani nedbalosti slovnej a stavebnej, ktorá charakterizuje skupinu, čo sa svojho času sama nazvala "mladou generáciou". Preto ho aj táto plejáda perohryzov zo srdca nenávidela a keďže nenávisť impotentných básnikov nepozná ani čas ani priestor, nebudeme ďaleko od pravdy, keď povieme, že táto nenávisť prekvitá iste aj dnes.

Iróniou dejín dostal sa však anjelský básnik Vojtech Mihálik do jedného politického košiara so svojimi protivníkmi. Zmena prišla akosi obratom ruky a z básnika Anjelov stal sa trubadúr Plebejskej košele, pateticky verbalistickej piesne o Stalinovej smrti, autor básne o vojakovi, ktorý má v kufri obrázok milej i Gottwalda, dynamický agitátor Spievajúceho srdca. Dnes je Mihálik laureát štátnej ceny za poéziu, ktorý ospieva jedným dychom krásu Prahy i maďarskej pusty, dokonalý kohút na streche, ktorý sa otáča podľa vetra takzvanej rodnej strany. My z diaľky pozeráme sa na túto jeho stranníckú akrobatiku bez nenávisti a hnevu, niekedy s úsmevom, lebo niekedy v extáze preháňa a stáva sa komickým, niekedy s poľutovaním, lebo vidíme, ako sa kazí jeho talent a ako sa automatizuje jeho tvorivé úsilie. Nie je neobvyklé, že básnik zlyhá po prvej zbierke a nesplní nádeje, ktoré sa doň vkladali, keď sa to však deje za účinného prispätia prostredia, ba pod priamym diktátom, je to zjav, ktorý si zaslúži bližšej pozornosti, lebo prekročuje hranice osobnej tragiky básnika a stáva sa takrečeno symbolom tvorivej dezintegrácie, vyvolanej pod tlakom, čo ako ochotne a bezvýhradne prijímavým.

Poézia Vojtecha Mihálika je dnes psychopatologickým úkazom a dôkazom toho je najmä jeho ustavičná zúrivosť, istá nie tak živelná ako hľadaná, chcená surovosť, záľuba vo vulgarite a more, celé more výkričníkov za každým jeho zvolaním.

Sledujeme pozorne aspoň jeden jeho spev zo zbierky Spievajúce srdce a s klinickou trpezlivosťou analyzujeme toto prekypujúce chorobné deklamátorstvo. Vezmime hneď prvý spev, aby sa nepovedalo, že naša voľba je zámerná a že dokazujeme apriori. Začína sa takto:

Ej, zaspievaj si, duša moja mladá,
ako ti radosť húdla,
otvorže sa mi, srdce horúce,
veď z tvojej krvi tieto verše skladám,
veď každé slovo, letiace mi z hrdla,
predriapalo sa cez srdce!

Hneď po úvodnom "ej" otvára sa nám tu dekórum pseudoextázy: srdce je horúce a cezeň sa "driapu" slová. Obrazová hodnota týchto "driapajúcich sa" slov je síce prinajmenej otázna, ale je typické pre Mihálika, že spojuje námahu s nadšením. Hoci je v službe strany a koná vedome, čo mu kážu robiť, kdesi v hĺbke podvedomia všetko sa v ňom búri proti vytrženiu, ktoré si vsugerúva. Slovo netryská, "driape sa".

Jak horský prúd sa vzpína moja láska,
zhrdená, ale neponížená.
Nátura moja dravá, chlapská
tým viac sa spája z nadšenia.

Motív zhrdenej lásky (neskôr sa dozvieme, že ide o lásku k dievčaťu, ktoré ušlo s iným) je pre pochopenie ďalších strof dôležitý. Je príčinou básnikovho zúrenia. "Tým viac" je kategorické "trotzdem": tým viac je nadšený, či lepšie "spitý z nadšenia", čo je ešte horšie, čím viac pohrdli jeho láskou. A aká rétorika! Jeho

láska nie je vraj ponížená, ale akože nie ponížená, keď ňou pohrdli? Trocha pubertálne zdôrazňovanie "dravej, chlapskej nátury" vyznieva tu ako predzvesť pomsty, ako obdoba témy z Mauriacovej Púšti lásky. U Mihálika vyznieva však, aby sme použili groteskný výraz súčasnej literárnej kritiky na Slovensku, "triedne". Čítajme pozorne:

Nadšenie šibe z dávnych mojich žiaľov,
kým srdce v peci hrude dupčí si.
Zdvihnem ho nad váš blahobytný válov,
kupčíci!

"Kupčíci" osihotení a obmedzení na jeden riadok, znejú ako tajomná invokácia. A skutočne, tu vstupujeme rovno do predsiene komunistickej mytológie. Zopakujme však, že triedny boj sa tu stanovuje za program vďaka zhrdenej láske. Chlapská, dravá nátura nášho barda nezniesla pohŕdnutie od dievčaťa, šibe nadšením a srdce ako by zošalelo, vystrája tanec "v peci hrude"; a tejto komickosti sa dopúšťa preto, aby ho básnik mohol zdvihnúť nad akýsi "blahobytný válov". To sú psychologické korene Mihálikovho komunizmu. No vráťme sa k téme "kupčíkov".

Videl som stovky vašich zbožných tvárí,
čo nad bruchami v masti plávali;
boh nežil v dušiach, stál len na oltári:
ta ste sa za ním načahovali.

Explózia zúrivosti. Pripomína nám to cifrovaná reč kočišov a paholkov, ktorá sa k nám údajne dostala za tureckej okupácie. Slová sú surové, ale málo je v nich logiky. Prizrime sa im bližšie. Je reč o "tvárach", ktoré "plávali" — a kde? — nad bruchami, a v čom? — v masti. No prečo majú zbožné tváre plávať práve nad bruchami? A prečo majú vôbec plávať? Aj najvoľnejší básnický obraz má istú zákonitosť a hromadenie surových slov nie je samo o sebe poéziou, ako nie je poéziou každá kliatba lumpenproletariátu. Zvláštne je, že pritom ako by Mihálik zúril proti oným bližšie neoznačeným kupčíkom, že neboli dobrými kresťanmi: vystierali ruky za Bohom (hovorí: "načahovali", ale to len kvôli paholskej cifristike) a Boh nežil v ich dušiach. "Slintali ste mu", vraví,

svoju lásku čistú
a slzou ľútosti vám blýskal zrak,
ale keď vykradli ste vrecká bratov v Kristu,
aj jemu zizali ste do vrecák.

A keďže raj sa skrýva v netuzemskej diali,
bližným ste riadny pripravili pôst.
Kým na uliciach hladní chlapi stáli,
vy ste do vlastných detí očkovali
parfumovanú predajnosť.

Nasledujú ešte tri strófy v podobnom duchu a štýle. "Slintanie lásky" k Bohu, "zizanie" do Božích vrecák (?), očkovanie vlastných detí predajnosťou, brnkanie bledých dievčat na klavíri, to všetko sa v Mihálikovej hlave spriada v akúsi obludnú víziu, v umele vyvolanú krízu presvedčenia. Keďže deformuje skutočnosť, deformuje aj slovník: stade to "slintanie", "zizanie" a "očkovanie parfumovanej predajnosti". Mihálik síce hovorí neskôr o svojom "talente výbušnom a prudkom", ale jeho zobrazovanie reality nám pripomína skôr chorý svet Hieronyma Boscha: je to tá istá kombinácia surovosti a cintľavosti, ten istý patos.

Nuž v mene mŕtvych (volá), bezrukých a slepých,
čo ešte mohli v plnom šťastí žiť,
ja preklínam váš hnusný prepych,
akže ho treba krvou zaplatiť!

A ďalej:

Ach, kade som to chodil? V akom prúde
sa ku mne zdvihli vlny zbahnené

a ošpliechali moje srdce hrdé?
Raz ma to srdce súdiť bude,
jeho krv, jeho búšenie!

Po obraze sveta, sploštěného marxistickou simplikáciou, ďalší komunistický ťah: samoodvšivovanie. Tón je ten istý. Prepych je "hnusný", na srdce padajú "vlny zbaňnené". V ďalšej strófe máme "periny pohodlíčka". Ide o zámernú štylizáciu, ale zo slovesného hľadiska nie úmysel je dôležitý, ale účinok. Sú to ľahké a lacné obrazy. Nazdávali sme sa, že metafóry ako "bobky ruženca" a "smrdiace kadidlá" zapadli s davistami; vracajú sa v Mihálikovi, oslabené, pravda, jeho permanentnou rétorikou.

Raz ma to srdce súdiť bude,
jeho krv, jeho búšenie!

Verše tohto typu nie sú v slovenskej poézii zriedkavosťou najmä u mladých básnikov. Kde myšlienka kríva, hodí sa takéto "veľké slovo". Čo tu chce Mihálik povedať? Že ho vlastné srdce odsúdi za omyl. Nevie to však povedať bez bombastu, preto i tá "jeho krv, jeho búšenie".

Že vo veršoch, kde slepé žiale sídlia,
do perín pohodlíčka vložený
jak nanič karty poskladal som krídla —
a zaľúbil sa do ženy.

Táto láska sa skončila tragikomicky.

No kým ja som bol čoraz bezmocnejší,
jej prelietol čas lásky, po ktorom
sa taký prípad jednoducho rieši:
keďže je fádne chodiť vždy len peši,
na aute ušla s doktorom.

Následok?

V citíkoch som sa rýpal ako v nose.

Pre príčiny, ktoré sú nám celkom neznáme, spojuje Mihálik túto lásku s vec ne správnou kresbou takzvanej "mladej generácie".

...čvachtalo sa v poetickom sóse
stádo sterilných génov.
Obliekali sa skvostne do papiera,
papier bol flajstrom na ich slávu vratkú,
až tlačiarenskou čerňou páchli daktorí;
o transmisie šúchali si perá
a namiesto srdc v každom treťom riadku
vrčali papierové traktory.
...Ej, reku, tu sa verše písať nenaučím,
ba ani orať nie!

Hlboký je fond Mihálikovej nenávisti k jeho súdruhom-poetom. Len s odporom možno prečítať, že sú "stádom sterilných génov", ktoré sa "čvachtá v poetickom sóse". Apokalyptický úkaz, keď pomyslíme, že toto pokolenie prebralo moc nad celým kultúrnym životom Slovenska.

Nasledujú strófy, v ktorých básnik oslavuje rodnú zem. Tón nečakane zvrúc nie:

Jak smädný pútnik, čo sa domov vracia,
som vtedy z tvojej tváre zjazvenej
vyčítal, kde sú túžby, sny a práca,
Slovensko moje, moje vzkriesenie...

Slovensko!
Nervózny úľ mi bzučí pod lebečnou kosťou,
tak ako v lebkách (sic) fabrík bzučia tvoje turbíny...
— — —

Slovensko moje, vlasť, ty perla perál,
plameňom krvi, čo mi šľahá z ciev
— — —
rozpaľujem svoj hrdý, šťastný spev!

Je typické, že celý spev sa končí výkričníkom. Bude to akiste podvedomý odraz pomerov, v ktorých sa stále kričí a nadáva.

Vojtech Mihálik je charakteristickým príkladom básnika, ktorý je schopný všetkého: niet takej komunistickej tézy alebo direktívy, ktorú by nezmenil na básne; nezachádza síce tak ďaleko ako jeden z jeho súdruhov-poetov, ktorý proste zrýmoval ktorúsi reč Zápotockého, ale dal sa do služby okupantov bezvýhradne. Dosiahol vo vývoji medzník, kde už nemá ani vlastných tém ani vlastných myšlienok, ba aj jeho básnický slovník sa zvulgarizoval na úroveň komunistickej žurnalistiky. Možno si to aj sám uvedomuje, inak ťažko vysvetliť zúrivosť takmer bezmocnú, ktorá je jeho základným sentimentom. Z tejto pseudo-vecnosti je len jedna záchrana: pohľad do vlastného vnútra a tvorba z hĺbok osobnej skúsenosti, bez afektácie a bez ohľadu na stranícku neomylnosť. Mihálik bude znova básnikom, len keď si strhne z tvári masku, ktorú na ňom dnes oslavuje "stádo senilných géniov". Je chorý, ale uzdraviť sa môže iba sám: ak nemoc dosiahne moci i nad jeho tajnými myšlienkami, ostane navždy iba aparátnikom a agitátčikom, poznámkou pod čiarou v dejinách slovenskej poézie.

"Či nie je úchvatné už iba to, že pri zemi len môžem počuť širym poľom bežiaceho koňa?" pýtal sa svojho času v básni "Ukrutná pochodeň" (Nová práca, február 1948). To je smer jeho návratu: zem a ozvena nášho života na nej.

Ján Tesárik

MYŠLIENKA SAMOSTATNOSTI V SLOVENSKEJ MINULOSTI

Medzi problémami slovenského politického života, ktoré čakajú na kritické preskúmanie vedeckými metódami a kritériami, je nesporne aj otázka slovenských snáh po národnej a štátnej samostatnosti v minulosti. Jestvovali u Slovákov takéto snahy? Kedy a pod vplyvom akých duchovných a politických prúdov vznikli, kto bol ich nositeľom a aký význam môžu mať na dnešné politické úsilia slovenského národa?

V dielach bernolákovcov, štúrovcov a neskôr u Škultétyho, Vajanského, Hrušovského, Čulena a v dosiaľ nedocenenom diele Ďurčanského Pohľad na slovenskú minulosť a v štúdiách Polakoviča[1] nájdeme o týchto otázkach mnoho cenného materiálu; problém však nebol spracovaný osobitne a systematicky ako jedna z hlavných otázok dnešného nášho politického myslenia a súčasných našich snáh.

Je len prirodzené, že aj v rámci tejto krátkej úvahy môže ísť iba o náčrt problému a poukázania na komplex otázok, ktoré s ním súvisia, a nie o primeraný rozbor. Cieľom úvahy je skôr vyvolať záujem o štúdium tejto otázky a načrtnutie duchovného a politického úzadia, z ktorého slovenské snahy po samostatnosti na jednej strane vyrastali, a na druhej strane, čo ich vývoj zdržiavalo.

Skúmanie otázky samostatnosti v slovenskej minulosti vyžaduje uvedomovať si:

1) Slovensko bolo a je súčiastkou európskeho kultúrneho sveta, a preto duchovný a politický vývoj na Slovensku možno posudzovať iba porovnávaním ho s celkovým európskym vývojom. Zároveň žiada sa, pravda, brať do úvahy skutočnosť, že slovenské územie ležalo v minulosti viac, ako teraz, na okraji západnej civilizácie a že týmto okrajovým položením nastávalo samočinne určité opozdovanie

---

1) Viď: Vývin základných myšlienok slovenskej politiky. Vyšlo aj vo francúzskom jazyku. Vydal Úrad propagandy v Bratislave.

sa vývoja duchovných a politických prúdov, ktoré vychádzali z centier európskej civilizácie.

2) Nie menej dôležitým pri posudzovaní slovenského politického vývoja v minulosti je, že sa Slováci dostali po zániku prvého svojho štátu, Veľkej Moravy, do nadnárodného a neskôr mnohonárodného Uhorska a babsburgskej ríše, a že do týchto útvarov sa nedostali ako element vládnuci, alebo spoluvládnuci, prípadne zo svojej vôle ako Chorváti alebo Česi, ale ako obyvatelia územia dobytého zbraňami.

3) Treba mať na mysli osobitné historické, geopolitické a sociálne podmienky v Strednej Európe, ktoré via facti prinášali osobitný a podstatne oneskorený vývoj tam žijúcich národov k národnej samostatnosti a štátnej nezávislosti.

Len keď máme na mysli tieto tri slovenský život v minulosti určujúce skutočnosti, môžme politický vývoj Slovenska a Slovákov správne chápať a hodnotiť. Lebo kým naša príslušnosť k západnej civilizácii určuje prameň a meradlo pre náš duchovný a politický vývin v minulosti, fakt našej príslušnosti do kultúrno-politickej oblasti stredoeurópskej a do vyššie uvedených štátnych útvarov — Uhorska, Rakúska a Rakúsko-Uhorska — vysvetľuje, prečo myšlienka národnej a politickej samostatnosti u Slovákov uviedla sa neskoršie do života ako u iných európskych národov.

Aby sme vyhli zmätku a nesprávnym záverom, je ďalej potrebné rozoznávať myšlienku samostatnosti od pojmu štátnosti, jestvovania štátu u niektorého národa, lebo štát vo svojom vývoji prechádzal stupňami, na ktorých nemal nič spoločného s národom, ako nositeľom politickej moci. Pojmom samostatnosť rozumieme slobodné politické rozhodovanie národa ako uvedomelého subjektu politickej moci o vlastných veciach. Vzhľadom na to, že moderný štát má dnes za svoj podklad národ, a nie je patrimóniom panovníka alebo spoluvlastníctvom stavov, ako tomu bolo až do francúzskej revolúcie, rozdiel medzi pojmom samostatnosti a štátnosti dnes sa nejaví v bežnej reči nijak vypukle. No i dnes môžu nastať prípady, že národ požíva samostatnosti, ale nemá štátnej nezávislosti, ako je tomu napríklad vo forme federácií.

Pri rozbore myšlienky samostatnosti v slovenskej minulosti treba preto mať na mysli snahy Slovákov, ako politicky uvedomelej individuality, po spravovaní vlastných záležitostí, po vlastnom kultúrnom a politickom živote, pokladajúc otázku štátnosti za modernú formu realizovania týchto snáh.

Pri objektívnom skúmaní slovenskej minulosti, aj na základe len tých prameňov, ktoré boli dosiaľ prebádané, možno bezpečne zistiť, že Slovensko a Slováci aj po strate štátnej nezávislosti v 10. storočí prekonávali osobitný vývoj a udržali si, keď aj v obmedzenej miere, charakter osobitnej územnej aj etnickej jednotky.

Zánik Veľkomoravskej ríše, ktorej územným jadrom nesporne bolo Slovensko a obyvateľmi predkovia dnešných Slovákov v takej miere, že tento prvý slovanský štát bezpečne možno zarátať do dejín Slovákov, neznamenal, ako to Slovákom nepriaznive tendencie sa snažili nahovoriť, aj zánik osobitnosti slovenského územia a jeho obyvateľstva. Z pomerne skúpych historických prameňov, ktoré boli dosiaľ objavené a preskúmané, vieme, že to trvalo skoro dve storočia, kým Slovensko bolo vôbec organizačne začlenené do Uhorska. Pritom vedecky je zistené, že až po pád Matúša Čáka Trenčianskeho (1321) aj v rámci Uhorska Slovensko zostalo viac-menej samostatnou správnou jednotkou, s vlastnou administratívou a vojenskou i finančnou autonómiou. Matúš Čák sám sa správal ako nezávislý vládca slovenského územia. Ak od tejto doby stretáme sa s názvom pre označenie Slovenska Partes regni superiores, neskoršie Pannonia superior alebo Hungaria superior, znamená to tiež, že Slovensko pokladali za osobitnú správnu jednotku. V storočí 15. a stopäťdesiat rokov tureckého panstva v Strednej Európe sa tento charakter osobitnej správnej jednotky natoľko zosilnil, že český historik V. Chaloupecký, nijak nie naklonený slovenskému národu, hovorí, že Slovensko bolo v istom zmysle "samostatný štát".[2]

---

2) V. Chaloupecký. Staré Slovensko, str. 13.

Bolo by, pravda, nesprávnym hovoriť už v tejto dobe o slovenskom národe v zmysle politickom a o nejakých slovenských politických snahách národných. Stredovek nepoznal národných individualít v politickom zmysle a preto nebolo ani slovenskej národnej individuality politickej, ktorá by bola mohla byť nositeľom slovenských politických snáh národných. Celú túto dobu v Európe ovládal kresťanský univerzalizmus a nositeľom politickej moci bol panovník a šľachta, a nie "národ".

Národ v politickom zmysle je v Európe, a teda aj na Slovensku, výtvorom francúzskej revolúcie a nemeckého romantizmu. Ľudovít XIV. ešte myslel a tvrdil, že francúzsky národ "résidait entièrement en la personne du roi" — bol stelesnený v osobe kráľa. De Maistre zastával tézu, že národ pozostáva z kráľa a šľachty (la nation comprend le chef et la noblesse). Do 19. storočia pojem národ označoval "jazykovú a etnickú (rasovú) skupinu a nemal politického významu a len od 19. storočia začala postupne prevládať doktrína, že také skupiny majú právo byť politicky nezávislými a tvoriť štát".[3] Až Jean-Jaques Rousseau odmieta myšlienku, že národ je stelesnený v kráľovi, alebo v šľachte a kladie naroveň "ľud" a "národ". Bola to táto indentifikácia ľudu a národa, ktorá urobila na jednej strane z Rousseaua zakladateľa moderného nacionalizmu, a na druhej strane stala sa základným princípom francúzskej a americkej revolúcie, ktoré z "ľudu", ako poddaných kráľa alebo neskôr kráľa a šľachty, urobili národ subjektom politickej moci na čas ešte s kráľom a šľachtou spolu, neskôr poväčšine bez kráľa v demokratických republikách.

Do francúzskej revolúcie možno hovoriť o ľude, alebo o národe v zmysle sociologickom, ale nie v zmysle politickom. Táto dôležitá diferencia medzi pojmom "ľud" a "národ" sa často nerozoznáva, poprípade národ (natio, nation) sa niekedy berie len v zmysle politickom, alebo ako napríklad v anglickom jazyku, nadobúda významu totožného s pojmom štát. V slovenskej politike bola vžitá definícia, podľa ktorej národ je "skupina ľudí, ktorí majú spoločný pôvod, spoločnú reč, spoločné územie, mravy a psychologické vedomie spolupatričnosti", ako to často definoval prezident Dr. J. Tiso vo svojich politických prejavoch. Sám však naznačil, že v tomto zmysle národ nie je pojmom politickým, ale sociologickým. Národ v politickom zmysle je skupina ľudí, ktorá sa vyznačuje vyššie uvedenými spoločnými znakmi (pôvod, reč, kultúra, mravy, vedomie spolupatričnosti), ale zároveň si aj uvedomuje a vindikuje právo na správu vlastných vecí, prípadne je nositeľom a vykonávateľom politickej moci.

Ďalekosiahly obrat v nazeraní na "ľud" a jeho politické práva, vyvolaný francúzskou revolúciou, preniesol sa aj do ostatnej Európy. O národe v politickom zmysle možno preto hovoriť aj v iných krajinách od onej doby, a to bez výnimky. Francúzi, Nemci, Taliani atď. len od francúzskej revolúcie sú, alebo začali sa vyvýjať v národ tak isto, ako ostatné menšie národy Európy, a najmä Strednej Európy. V Strednej Európe vzhľadom na osobitné historické a sociálne pomery tento vývoj sa zdržiaval, a to nielen smerom do vnútra, k vykryštalizovaniu národného uvedomenia, ale aj navonok, k tvoreniu vlastných národných štátov, čiže k štátnosti.

Pri rozbore myšlienky samostatnosti u Slovákov, jej vzniku a jej vývinu, musíme bezpodmienečne vychádzať z tohto európskeho myšlienkového a politického prúdenia a musíme sa preto pýtať, či od doby stotožňovania ľudu a národa, od doby keď si iné národy v etnickom, rešp. sociologickom slova zmysle začali uvedomovať svoje právo na účasť na politickej moci a tvoriť národné štáty, či sa aj v slovenskom ľude objavili takéto snahy.

* * *

Čo tu hovorí doterajšie vedecké bádanie slovenskej minulosti? Akými dokumentami môžme podoprieť tézu, že Slováci zároveň s ostatnými národmi Európy,

---

3) E. H. Carr doslovne píše, že "národ" označoval "un group racial ou linguistique et n'avait pas de signification politique avant le XIX-me siecle, quand commenca a prevaloir progressivement cette doctrine que de tels groups avaient un droit d'etre politiquement indépendants et de constituer des Etats". (Nationalisme et apres, str. 4.)

a najmä Strednej Európy, začali sa cítiť ako národ a domáhali sa uznania svojej národnej osobitnosti zarovno s politickou účasťou na moci a samospráve?

Tak, ako pokračuje výskum kultúrnej a politickej minulosti Slovákov, a asi od dvadsiatich rokov tento výskum je po každej stránke pozoruhodný, nevynímajúc ani terajšiu univerzitu v Bratislave[4], tak sa všetky tézy, vedecké aj pseudovedecké, o nejestvovaní vedomia národnej osobitnosti u Slovákov dokazujú absurdnými a pre myšlienku samostatnosti nachodíme toľko dôkazov, že sa prichodí čudovať, ako sa o tom v 20. storočí mohli ujať pochybnosti alebo dokonca opačné tézy.

Nezaujaté bádanie slovenskej minulosti hovorí totiž jednoznačne, že v priebehu storočí Slováci mali:

1) vedomie kontinuity s Veľkomoravskou ríšou a pokladali ju za prvé slovenské kráľovstvo. Jedným z významných dôkazov o tom je úvod v Cantus catholici z roku 1655, v ktorom autor, Benedikt Szölösi, s dôrazom spomína, že jeho národ po prijatí kresťanstva, čo sa stalo za panovania kráľa Svätopluka, zásluhou sv. Cyrila a Metóda, vynikal v zbožnosti a záľube spievať náboženské spevy v národnom jazyku.[5]

2) Vedomie nielen rečovej, ale aj národnej osobitnosti, o čom je celý rad písomných dokladov, najmä z 18. storočia (Mácsay[6], Timon, Adam F. Kollár, Hadbavný atď. v prvej polovici a bernolákovci v druhej polovici 18. storočia), z ktorých pozoruhodným je najmä dielo Murices... sive Apologia od J. B. Magina, vydaná r. 1728, v ktorom autor dokazuje, že Slováci svojou minulosťou v nijakom ohľade nezaostávajú za inými národmi Uhorska, že ich história je práve taká veľká a dôstojná ako iných, a preto dejinná rovnoprávnosť oprávňuje Slovákov mať v Uhorsku tie isté práva, ako majú iné národy.[7]

3) Primerane v tom istom čase ako ostatné stredoeurópske národy Slováci nahrádzajú latinský spisovný jazyk vlastným literárnym jazykom slovenským s úmyslom zdôrazniť národnú osobitnosť a tvoriť vlastnú národnú literatúru a kultúru. Tento dôležitý krok v slovenskom národnom živote sa viaže aj podľa vedeckých pracovníkov terajšej univerzity v Bratislave[8] na Trnavskú katolícku univerzitu 17. storočia (1635) a definitívne na koniec 18. storočia. Často uvádzaný rok 1842 je rokom reformy, rešp. ustálenia spisovnej reči a nie začiatkom.

4) Primerane v tom istom čase ako ostatné stredoeurópske národy Slováci sa domáhali uznania svojich národných práv vrátane samostatnosti, a to nielen politickými prostriedkami (memorandami a žiadosťami), ale aj so zbraňou v ruke.

Zavedenie slovenského jazyka ako spisovnej reči Slovákov namiesto latiny, prípadne malou časťou národa užívanej biblickej češtiny s veľkou dávkou slovakiz-

---

4) Pozoruhodným zjavom je, že hoci profesori terajšej univerzity v Bratislave používajú marxistickú terminológiu a snažia sa vidieť slovenskú minulosť spod zorného uhla historického materializmu, v otázke slovenskosti potvrdzujú a preberajú závery vedeckého skúmania "buržoáznych nacionalistov". Povšimnutia hodným v tomto smere je najmä práca Dr. J. Dekana o začiatkoch slovenskej histórie, ktorý v jadre preberá tézy Hrušovského a iných, a v literárnej histórii zaujímavou je kniha prof. A. Mráza. Mráz bol krajne nespravodlivým voči mnohým žijúcim básnikom a spisovateľom (Žarnov, Hronský, Čulen atď.), ale na minulosť má až prekvapujúco objektívny pohľad, a to tak po stránke slovenskosti, ako aj po stránke náboženskej.

5) A. Mráz v Dejinách slovenskej literatúry (Bratislava, 1948) píše: "Bezpečne možno usudzovať, že pri určovaní cieľa Cantus catholici rozhodovalo i tradičné povedomie o historickej kontinuite Slovákov s dejmi veľkomoravskými . . " Str. 44.

6) A. Mácsay v úvode svojho diela, ktoré vyšlo roku 1718 na str. 856. píše, že ho vydáva preto, lebo mnohí Slováci sa ponosujú na nedostatok takých kníh, kým iné národy také knihy majú a medzi inými národmi menujú Čechov, Poliakov, Chorvátov atď.

7) Význam Maginov vo viacerých prácach osvetlil A. A. Baník. Cennými sú najmä jeho štúdie "Ján Baltazár Magin a jeho politická, národná i kultúrna obrana Slovákov r. 1728" (vyšlo v Trnave 1936) a "Novšie údaje na poznanie J. B. Magina, jeho diela i doby", Trnava, 1937.

8) A. Mráz doslovne píše: "za poldruhasto rokov existencie trnavskej univerzity na našom území, aj z jej účinkovania a vzdelanostného ovzdušia, ňou vytváraného, kryštalizovali sa také slovenské kultúrne a národné skutočnosti, ktoré boli oporou slovenskej národnej renesancie. Trnava v XVII. a najmä v XVIII. stor. najdôslednejšie slovakizovala našu súvekú spisovnú reč a na tejto pôde, iste nie bez determinačných súvislostí s tradíciami, na sklonku XVIII. storočia vznikol pohyb, reprezentovaný bernolákovským Slovenským učeným tovarišstvom". Str. 35.

mov, aby mohla byť vôbec zrozumiteľnou, a na druhej strane politické akcie, ktoré Slováci od roku 1848 sústavne podnikali, aby slovenská národná osobitnosť sa prejavila aj v skutočnom politickom postavení Slovákov, sú nesporne najdôležitejšími okolnosťami pre dôkaz myšlienky samostatnosti v slovenskej minulosti. Vo svetle ideí doby znamenajú prechod z "ľudu" na "národ" v politickom zmysle a ak vývoj k štátnosti u Slovákov bol špeciálnymi pomerami spomaľovaný, prípadne ak tieto prejavy nemali vždy rovnakú intenzitu, to na veci zásadne nič nemení. V Strednej Európe do roku 1918 nemalo vlastného štátu viac národov a objektívne štúdium vedie k pochybnostiam, či aj roku 1918 mnohonárdná Habsburgská monarchia bola rozbitá z vôle národov, alebo zahraničným zásahom, a či by vôli národov nebolo viac zodpovedalo jej reorganizovanie na báze federatívnych národných celkov, ako vytvorenie takzvaných nástupnických štátov.

Je veľa dôkazov o vedomom domáhaní sa uznania národnej samostatnosti a štátnosti od roku 1848, kedy Slováci dokonca siahli k zbraniam a formálne vyhlásili nezávislosť. A to tak na Slovensku samom, ako aj v Spojených Štátoch[9], kde politické pomery dovoľovali voľnosť prejavu. Známy výrok Ľ. Štúra: "Aby sme mohli obsadiť a zaujať miesto, aké nám podľa našich síl a schopností patrí, musíme sa raz navždy vymaniť spod neznesiteľného cudzieho jarma a získať si štátnu samostatnosť", formuloval iba cítenie a zmýšľanie jeho súčasníkov. Tak, ako Jurigovo vyhlásenie v budapeštianskom parlamente r. 1918: "Žiadame si právo založiť svoju vlastnú a odlišnú pospolitosť štátnu na území, na ktorom sme usídlení", je prejavom myšlienky sebaurčovacieho práva, ktoré Juriga žiadal aplikovať na slovenský národ, ktoré neskôr jasne formuloval Dr. V. Tuka[10] a ktoré sa uviedlo do života roku 1939, ako logické zakončenie slovenského politického vývoja. Okolnosti, za akých sa to stalo, nemôžu mať iný ako podradný význam, nakoľko všetky štáty v tomto storočí a storočí minulom vznikali v Strednej a Juhovýchodnej Európe za asistencie, ak nie z vôle, veľmocí.[11]

Jozef Kirschbaum,

Université de Montréal.

9) O snahách amerických Slovákov po samostatnosti a štátnosti cennú úvahu publikoval Konštantín Čulen na pokračovanie v Jednote, nov. 1946, a mnoho materiálu možno tiež nájsť v jeho Dejinách amerických Slovákov.

10) Tukove snahy a zásluhy o slovenskú samostatnosť dokumentárne zachytil v troch dielach prof. Dr. E. Žatko. Práce prof. Žatku sú v tomto smere cenným materiálom pre historika slovenskej štátnosti.

11) O vzniku národných štátov v Strednej Európe zaujímavé dielo publikoval A. C. Macartney: National States and National Minorities, London, 1935. Špeciálne o Slovensku uverejnil 100stranovú kapitolu vo svojom diele Hungary and her Successors, London, 1937.

Knihy

LA SLOVAQUIE DANS LE DRAME DE L'EUROPE. Histoire politique de 1918 à 1950. Joseph A. Mikuš. Paris: 1955, Les Iles d'Or, p. 475, Prix: 1350 frs.

Duchovný rast Slovenska bude raz možno do značnej miery posudzovať aj podľa toho, ako jednotlivé generácie formulovali, odôvodňovali a interpretovali slovenskú otázku. Boli generácie, ktoré prekypovali láskou k slovenskej veci, ale ich pojatie slovenského života sa zužovalo na jeden-dva sektory národnej existencie, ich argumentácia bola skôr opretá o cit a všeobecné mravné zásady ako o politicko-právne a sociálne tendencie doby; slovenský problém býval vtesnaný do hraníc štátov, v ktorých Slováci nútene žili. Po pokolení panslavistov, ktorí chceli slovenské osudy riešiť v širokom kontexte slovanskom, až Dr. V. Tuka prišiel s novým pojatím slovenskej otázky, zapínajúc ju do širších súvislostí stredoeurópskych, prípadne európskych a používajúc argumenty a formulácie právne a politicky vzdelaného teoretika.

Bez vplyvu Dr. Tuku, ale generačným rastom slovenskej inteligencie v politických prejavoch snahy položiť slovenskú otázku na širšie fundované základy a vyjadrovať ju terminológiou politických vied, práva a sociológie, silneli. Prejavy Dr. J. Tisu, ako poslanca aj ako prezidenta, knihy a úvahy K. Čulena, opreté o štatistiky a štúdium histórie, publikácie Dr. F. Ďurčanského a Š. Polakoviča, úvahy Dr. J. Pauču, Ciekera, Gréberta, Kandru, Gleimana atď., javia nesporné znaky nových pohľadov na slovenskú otázku a zároveň aj snahu predstaviť ju formálne aj vecne po vzore vyspelých cudzích politických literatúr.

Najnovšie historicko-politické dielo Dr. J. A. Mikuša je dôkazom, že toto nové chápanie a fomulovanie slovenskej otázky dozrelo na pozoruhodnú úroveň. Kniha Dr. Mikuša je vybavená náležitosťami odborného politického diela a v cudzích literatúrach čestne znesie konkurenciu štandardných diel. Jej úroveň nie je pritom len vo vzornej úprave, mennon registre, bohatej bibliografii a v stovkách poznámok pod textom, čo ju robí štandardnou z formálnej stránky. Hodnota knihy je aj v šírke jej koncepcie, v bohatstve argumentácie, opretej o nie bežné politické vzdelanie a diplomatické školenie autora, v jej často elegantných formuláciách a pritom v jasnom čŕtaní problematiky tak slovenskej, ako aj európskej, prípadne stredoeurópskej.

Ak by dielo bolo treba klasifikovať zo stránky metódy a obsahu, tak patrí skôr do politickej literatúry, než do historickej vedy; najmä ak by sme sa držali európskych historických škôl. Je to pohľad politicky a právne vzdelaného európskeho intelektuála na slovenskú otázku, napísaný nielen vo francúzskom jazyku, ale aj v interpretácii určenej pre Francúzsko, najmä francúzskych katolíkov, z ktorých jeden významný, Paul Lesourd, dielo francúzskej verejnosti v úvode knihy aj predstavuje.

Niet sporu, že medzi slovenskými vzdelancami Dr. Mikuš bol na takúto úlohu svojím štúdiom a dlhoročným pobytom vo Francúzsku a v ďalších dvoch románskych krajinách, Taliansku a Španielsku, predurčený, a že ju zvládol s úspechom. Záľuba v prirovnaniach, rečová obraznosť, bystrosť postrehu a "esprit", charakterizujú románske národy, stali sa, zdá sa, typickým pre sloh Dr. Mikuša a v knihe sú nesporne tak na mieste, ako aj časté filozofické a sociologické približovanie sa k problémom. Len historická metóda, prípadne prísne vecný a na logických dedukciách stavaný štýl nemeckej alebo anglo-americkej politickej literatúry bol by v danom prípade býval oveľa menej účinným a primeraným.

Pokiaľ ide o obsah a kompozíciu knihy, zdá sa, že v tomto ohľade rozhodovala tá skutočnosť, že autorovi išlo o predstavenie slovenskej problematiky francúzskej a európskej politickej verejnosti, čiže uplatňoval hľadiská a kritériá zahranično-politické. Preto niektorým otázkam venuje pomerne viac pozornosti, akoby

z hľadiska slovenského zasluhovali (okrem tretej a štvrtej časti, kde autor uvádza osoby a udalosti, ktoré prehľad cudziemu čitateľovi komplikujú a vo vážnom diele zmienky azda ani nezasluhujú) a iným neúmerne menej (udalostiam a osobám okolo vzniku Slovenskej republiky). Táto disproporcia vyplýva pravdepodobne z toho, že udalosti od r. 1945 javia sa autorovi azda nielen aktuálnejšími, ale že ich autor aj bezprostredne prežíval, a že pre hľadanie východiska z dramatickej prítomnosti pokladal za potrebné ísť ku prameňom súčasného zla a chaosu v Strednej Európe.

V celku kniha slovenskú problematiku vnútornú i zahranično-politickú, a to tak súčasnú, ako aj z obdobia medzi dvoma vojnami, zachytáva a vyčerpáva plne a dáva jej nielen vhodnú interpretáciu, ale aj jasné ideové podloženie. Problém slovensko-český a politická rola slovenských evanjelikov sú načrtnuté v niekoľkých nových formuláciách, ktoré si bude treba osobitne všimnúť. To isté možno povedať o pohľade na slovenskú otázku v jej relácii zahranično-politickej a na interpretáciu vzniku, jestvovania a politickej orientácie Slovenskej republiky.

Autor v diele vystupuje ako diplomatický zástupca Slovenska pred demokratickým fórom a snaží sa práva svojho národa a jeho politiku v minulosti i prítomnosti urobiť zrozumiteľnou a Slovensko aj zahranične-politicky postaviť do správneho svetla. Preto ani problému slovensko-českému, ani evanjelickému v sfére vnútropolitickej, ani vzťahom Slovenska k susedom nemohol vyhnúť, hoci sa žiada poznamenať, že interpretácia problému evanjelického zdá sa vhodnou len v diele vydanom po francúzsky. To je však otázka vhodnosti a nie historickej pravdivosti. To isté sa môže vzťahovať aj na zdôrazňovanie katolíckosti Slovenska ako politického faktora.

Ideove dielo kotví v kresťanskom univerzalizme, vyrastá z princípov demokracie, uplatňovanej tak na poli politickom, ako aj sociálnom, a ústi v európskom federalizme. Hoci autor dôsledne bráni a zastáva právo Slovákov na štátnosť, formulácie záveru knihy naznačujú, že riešenie slovenského problému autor vidí v prvom rade v koncepcii federalistickej. A preto keď aj štátnosť a federalizmus nie sú v princípe nezlúčiteľnými, záver knihy pravdepodobne dá podnet k diskusii o tom, či len samostatnosť, alebo aj federatívne riešenie môže byť najvhodnejším riešením slovenskej otázky.

Dielo treba nesporne privítať ako hodnotný prínos do slovenskej politickej spisby. Je pre autora ako aj pre slovenskú inteligenciu v exile čestnou vizitkou.

Jozef Kirschbaum

WER WAR MATÚŠ ČERNÁK? Akademische Verlag Dr. Peter Belej. München: 1955. Strán 80.

Vydanie tohto dielka svedčí nielen o úprimnej oddanosti, ale i o mimoriadnej pohotovosti priateľov Matúša Černáka, ktorý 5. júla 1955 stal sa obeťou zákerného atentátu v Mníchove. Len čo sa zavrel hrob nad jeho telesnými pozostatkami, vyšla z tlače táto starostlivo zostavená a vkusne vypravená knižočka, ktorá chce dať správnu a dôkladnú odpoveď na otázku: Kto bol Matúš Černák? Na túto otázku bolo treba odpovedať už i preto, lebo denná tlač, ktorá sa o tejto tragickej udalosti rozpísala, nemohla si predstaviť osobnosť Matúša Černáka v takom svetle, ktoré by zodpovedalo jeho významu a jeho úlohe v slovenskom živote. Najbližší spolupracovníci Matúša Černáka cítili, že sú povinní v osobitnej publikácii zhodnotiť jeho dielo a takýmto činom postaviť do náležitého osvetlenia i jeho smrť.

Za krátkym úvodom, v ktorom sa hovorí o potrebe a poslaní tejto publikácie, nasleduje v nemeckom preklade Rudolfa Musika známa báseň Andreja Žarnova "Moja vlasť". Takýmto spôsobom malo sa zdôrazniť, že Matúš Černák zasvätil svoj život milovanej vlasti a že jeho dôsledný boj za jej slobodnú a šťastnú budúcnosť bola neznámemu vrahovi dôvodom na zákerný čin.

Podstatnou a najobšírnejšou čiastkou knižky je podrobný a z každého hľadiska majstrovsky podaný životopis Matúša Černáka. Z týchto biografických čŕt

pozná čitateľ nielen životné osudy, charakter a činnosť profesora, ministra, vyslanca a politika Matúša Černáka, ale nadobudne i pohľad na osud krajiny, ktorú Matúš Černák s takou hĺbokou láskou miloval a za samostatnosť ktorej v rozličných postaveniach s dôslednou neohrozenosťou pracoval. Autor tohto životopisu v záverečných statiach na pravú mieru uvádza alebo so všetkou rozhodnosťou odmieta upodozrievania alebo obvinenia, ktoré o Matúšovi Černákovi z dôvodov často nepochopiteľných vyslovovali nezodpovední jednotlivci.

V ďalších statiach dokreslený je ľudský profil Matúša Černáka, jeho pomer k nemeckému národu, najmä jeho priateľský vzťah k Nemcom, ktorí po dlhých storočiach pobytu na Slovensku stali sa obeťou nenávistnej pomsty a museli opustiť svoju domovinu. Veľmi pekná je stať, ktorá hovorí o Černákovom záujme o literatúru a umenie a o jeho láske k prírode a k ľuďom.

Doslovné texty sústrastných prejavov a výkaz osobností, ktoré spolupracovníkom Matúša Černáka vyslovili svoj osobný hôľ nad tragickým skonom tohto popredného bojovníka za samostatnosť Slovenska, sú presvedčivým dôkazom, aké známosti mal a akej úcte sa tešil nebohý predseda odbočky SNRvZ v Nemecku.

Text knižky doplňujú početné a pekné obrázky. Niektoré z nich budú ozdobovať stránky slovenských dejín, v ktorých svojím životom i svojou smrťou čestné miesto zaistil si Matúš Černák.

F. Hrušovský

Jozef Paučo. ŠTEFAN FURDEK A SLOVENSKÉ PRISŤAHOVALECTVO. Doslov od Jána Mešťančíka. Middletown, Pa.: tlačou Jednoty. 1955.

Dr. Jozef Paučo, bývalý hlavný redaktor **Slováka**, je bez pochyby jedným z najlepších slovenských publicistov v zahraničí; má zmysel pre "bežiacu chvíľu", vie zachytiť jej jadro i smer, k tomu sa u neho pojí aj trpezlivá pracovitosť, ktorá je základom seriózneho výskumu a každej zodpovednej slovesnej práce.

Jeho nová kniha **Štefan Furdek a slovenské prisťahovalectvo** vychádza k storočnici Furdekových narodenín, ale chybou by bolo vidieť v nej iba príležitostnú publikáciu. Je to skôr dôkladná sociologická štúdia o živote Slovákov, ktorí prišli do Spojených Štátov na zlome storočia, a o národnej a osvetovej činnosti Štefana Furdeka, ktorá vrhá svetlo práve tak na osobnosť "otca amerických Slovákov" ako i na náboženské, hmotné a kultúrne pomery slovenského prisťahovalectva. Eulogický tón, ktorý používa autor o Furdekovi, je dôsledkom centrálneho postavenia, ktoré má Furdek v americko-slovenskom živote: je totiž súčasne novelistom, básnikom, znalcom finančných a právnych otázok, drobným pracovníkom i vedeckým sociológom (viď jeho štúdie v Osvaldovom **Tovaryšstve**), národným kriesiteľom, budovateľom organizácií atď. Je to osobnosť v službe ideí, tvrdý muž, ktorého život je ustavičnou prácou.

Autor mal šťastnú ruku, keď sa rozhodol napísať knihu o Furdekovi zo zorného uhla jeho práce na duši slovenského prisťahovalca na prelome storočia a nemýli sa, keď Furdekovým rozprávkam a novelám pripisuje široký mimoliterárny význam. U Furdeka sa síce všetko mení v literatúru, je on typickým príkladom literáta; pritom však ide vždy o takzvanú angažovanú literatúru, ktorá všetky slovesné hodnoty podraďuje propagačnému a výchovnému poslaniu. Súvisí to jednak s tým, že sa stáva literátom z potreby, jednak i so súčasným "osvetovým" náhľadom na literatúru. "Spisovateľ Štefan Furdek", píše Dr. Paučo, "je v istom ohľade ako Martin Kukučín. Má zmysel pre živý a prenikavý opis skutočnosti a pováh osôb. Spod Furdekovho pera vyrastajú ľudia, ako ich Boh stvoril: s náklonnosťami ku všetkému dobrému i zlému. Čítajúc Furdekove novielky a rozprávky z prisťahovaleckého života, badáte, ako životné osudy, zážitky a skúsenosti prisťahovalcov sa opakujú i dnes a len niektoré okolnosti ich čiastočne menia." Je to bystrý postreh a vyznieva na chválu Furdeka-spisovateľa v tom zmysle, že Furdek ako angažovaný autor zachytil, čo je

z mravno-výchovného hľadiska večným problémom človeka. Dr. Paučo má pravdu, i čo sa týka istej podobnosti medzi Furdekom a Kukučínom; je to však podobnosť mimoliterárna. Furdek sa nepodobá Kukučínovi "opisom skutočnosti a povâh osôb", ale skôr totožnosťou ľudského materiálu, ktorý spracúva v novelách a rozprávkach. Rozdiel medzi nimi je základného významu. Tam, kde Kukučínove postavy stávajú sa osobnosťami **per se** a získavajú životnosť, ktorá nezávisí od funkčného a ideového poslania rozprávky, Furdekovi hrdinovia sú čo raz viac ilustráciou idey, výlučnými nositeľmi výchovného programu. Inými slovami, Furdek je výslovne tendenčný autor. A je ním v prvom rade preto, lebo chápal literatúru ako nástroj osvetovej a národnej práce. To, prirodzene, neuberá na jeho veľkosti, veď konečne i čisto slovesná tvorba je schopná najprekvapujúcejších transformácií, ale z hľadiska kritickej jasnosti a spravodlivosti potrebné je na to poukázať. Bolo by omylom hľadať váhu Furdekovej osobnosti v literatúre, je ona vo výchovnej a budovateľskej činnosti.

Vysvitá to jasne i z práce Dr. Pauču. Kapitoly ako "Príčiny odchodu do Ameriky", "Začiatky v Amerike", "Šťastie sa usmieva", "Dobrí a zlí", "V osídlach", "Náboženské povedomie" atď. rekonštruujú obraz spoločenských a mravných pomerov v slovenskom prisťahovalectve. Z tejto stránky rozprávky Štefana Furdeka poskytujú bohatý materiál a už z citovaného materiálu je zrejmé, že Furdek sa díva na svoje osoby ani nie tak okom opisného spisovateľa alebo psychológa, ako okom sociológa. Dáva im morálno-sociálnu platnosť a ozrejmuje ich iba z tohto hľadiska.

V podstate je Furdek mysliteľ konzervatívneho rázu a jeho idey sú v úplnej harmónii s ideológiou opozičnej Ľudovej strany v nebohom Uhorsku. Kde vystupuje v opozícii k americkým konzervatívnym náhľadom (napr. v otázke odborárskej alebo černošskej), jeho stanovisko je vždy umiernené a podložené pavlovskou zhovievavosťou k politickému protivníkovi. Nič nie je Furdekovi cudzejšie ako blčiace savonarolovské reformátorstvo. Dr. Paučo dobre zachytil práve túto Furdekovu črtu. Furdek, ako ho interpretuje Paučo, je nadovšetko rozvážny človek a trpezlivý budovateľ, individualista, ktorého vodcovský charakter sa neprejavuje okázalou odlišnosťou od prostredia, ale racionálnym použitím daných prostriedkov a možností na uskutočnenie cieľa. Pri tom všetkom nám z Furdekovej osobnosti vždy niečo uniká. Neslobodno zabúdať, že Furdek píše vždy tak, aby ho rozumeli iní, po prípade tak, ako to vyžadujú pomery, ba je ochotný prispôsobovať sa čitateľovi i z rečovej stránky. Keby bol zanechal po sebe denník, vedeli by sme dnes viac o jeho osobných dojmoch i náhľadoch a bolo by možné nakresliť jeho živý profil. Jeho novely nadhadzujú veľa problémov, ktorých málokto sa odváži dotknúť v úvodníku, a nasvedčujú tomu, že Furdek videl svet očami triezveho realistu.

Kniha Dr. Pauču je výsledkom pozorného štúdia a lásky k Furdekovmu životnému dielu. Nie je vyčerpávajúcim portrétom, ale ani zbierkou jalového rečnenia o Furdekovej veľkosti. Autor sa vyvaroval omylu, s ktorým sa často stretáme práve v súvislosti s Furdekom. Tvrdí sa totiž, že Furdek bol významný človek, lebo organizácie, ktoré založil, sú mocné a pekne prekvitajú. Táto téza sa zakladá na smrteľnom hriechu proti logike. Furdek by bol významný činiteľ slovenského života, aj keby sa po jeho smrti bolo jeho dielo zosypalo v trosky. Veľkosť osobnosti sa nemeria podľa úspechu. Sú i vo Furdekovom živote momenty, keď sa veľká idea skončila úplným fiaskom (napr. obnovenie Matice slovenskej na americkej pôde). Paučo analyzuje Furdekovu veľkosť tam, kde ju skutočne treba hľadať: v jeho životnej práci a v nezištnej dedikácii národno-náboženským ideálom.

Ján Mešťančík, ktorý napísal ku knihe informatívny doslov, má pravdu, keď hovorí o Furdekovi ako o "všestrannom národnom dejateľovi" (str. 190). Tajomstvo Furdekovho úspechu bolo naozaj v jeho všestrannosti. Tajomstvo jeho osobnosti však spočíva na jeho čistom charaktere a kňazskej dôstojnosti. Furdek nehlásal kráľovstvo božie v oblakoch (ako sa o to na Slovensku na konci vojny pokúšala — podľa našej mienky — poloheretická skupina kolakovičovcov), ale medzi ľuďmi a v ľuďoch.

J. N.

NA VRCHU NÁDEJE. Básne. Rudolf Dilong. Whiting, Ind.: Rev. Ján J. Lach. Tlačou kníhtlačiarne Dorrego v Buenos Aires. 1955.

Je to zbierka päťdesiatich básní, ktoré vychádzajú k básnikovej päťdesiatke; niektoré z nich sú nové, s inými sme sa stretli v predošlých zbierkach. Ale všetky majú jedinú tému: vlasť, a vznikli jediným metodickým postupom: znehmotňovaním reality.

Už v predošlých básnických zbierkach Rudolfa Dilonga motív vlasti vystupoval čoraz častejšie a vypuklejšie; vo "Vrchu nádeje" stáva sa dominantou, ba i kľúčom k dilongovskej obrazivosti. Je všadeprítomný, všeobecný. Okolo neho zoraďuje sa celá reťaz podružných motívov ako krása zeme, zbožnosť, únik zo sveta i od vlastného srdca, oslava jednotlivcov z politiky a d h o c, predtucha smrti, patos hrdinstva atď. Základom ostáva však zakaždým osobné poňatie vlasti. Je to ústredný obraz i ústredný sentiment básnikov. Aby sme použili bežný termín modernej kritiky, vlasť je Dilongov m ý t o s. Pretože však ide o variácie na jedinú tému, zbierka N a v r c h u n á d e j e nám pripadá zároveň ako jedna jediná báseň, spracovaná z rozličných zorných uhlov. Dilong je ako impresionistický maliar, ktorý maľuje ten istý most ráno, ten istý most na poludnie, ten istý most večer; nemení tému, mení len paletu.

Tu je vlasť ako krvavé bojisko:

Teraz, ó Pane, priveď smrť
ku mne na pole bitvy,
zakry mi oči,
pre všetky roky
zamkni ma do hrobu. (str. 8)

Vlasť ako eluardovská krajinka zlého sna:

Kdesi sa stráca, kdesi zájde
to každé ráno krvavé,
to nie je tvoje ráno,
na jeho miesto prišla úzkosť. (str. 10)

Vlasť ako predmet bolestného vzývania:

Otčina moja,
zem bez jari,
kolíska mojich sĺz,
si zlomená, jak ruža biela po búrke
a tečú tvoje rieky bôľu k čiernym vodám. (str. 16)

Vlasť ako protipól cudziny:

A prosím oblaky, čo kvília nado mnou, nech s nimi prejde
anjel po pampe, kde dočiahne ma každá tráva bolesti. (str. 67)

Vlasť interpretovaná impresionalisticky:

Zem moja rodná, nikto nezastrie ti oblohu,
pohľadom na nebo i kvietok zakvitne,
vstane a naplní sa azúrom. (str. 79)

Alebo:

Slabunko driemal záhon zemiakov,
do kopcov tiahly ľahké duše strnísk,
na holi belely sa stáda. (str. 81)

Vlasť heroického patetizmu:

Kto po nás príde, vieme,
utrie si slzy rukávom,
nenájde rodný odznak v chlieve,
ni hymnu našu v prachu,

pozdvihne zástavu,
pobozká ju sťa ranu krvavú. (str. 98)

Príkladov by sme mohli uviesť veľa. Raz je to vlasť inšpirátorka, čo "nadýchla na ústa spev" (str. 73); raz prameň bolesti, pri ktorom "nieto slov a volať nemožno" (str. 7); raz spriznená "mladucha" (str. 9) a opäť "duší našich krajina, jej tieň nás dočahuje v opustených, horkých dňoch" (str. 70). Pochopy odľahlé, niekedy skoro kontradiktorné, spájajú sa v tejto centrálnej téme. Pritom je dôležité, že rétorické verzie à la "Ja som pyšný, že som Slovák" sú Dilongovi spravidla cudzie. Dilongovská vlasť je zároveň krajinou sna i krajinou reality, lunárnym poľom i jedinou konkrétnou skutočnosťou. Také záhadné premeny koná živý sentiment! Sprítomňuje a konkretizuje, ale súčasne aj odhmotňuje predstavovanú vec. Niekedy (nie však často) ako by aj umŕtvoval básnickú predstavivosť. Vtedy vzniká klišé; napríklad "pred drakom ohnivým nebolo sily zacloniť vlasť" (str. 21); "vrhnem sa na vraha, čo plieni dom môj rodný" (str. 97), a všetky tie "veľké sny", "kvitnúce" slobody, ktorých zobrazujúca hodnota je prinajmenej otázna. V podstate však koná sentiment svoje dielo dobre; vytvára tajomnú atmosféru nežnosti a vrúcnosti, ktorá priam volá po intenzívnych alebo dramatických obrazoch.

Svojho času, keď Dilong vystupoval spolu s nadrealistami, mali sme obavy o jeho básnický vývoj; báli sme sa, že nadrealistická apoézia zabije v ňom jednak vôľu k vedomej konštrukcii verša, jednak zmysel pre takzvané myšlienkové hodnoty básnického tvaru. Naše obavy sa, chvalabohu, nesplnili. No ostalo v Dilongovi z nadrealizmu veľa. Ostala napríklad metóda znehmotňovania skutočnosti, ktorú pestoval najmä nebohý Eluard. Čítajme:

Bez smyslu chvie sa vo vzduchu puk záhrad, keď ty zhasneš, večná pieseň vo mne. A márne pijú zlaté vtáčky ružový ker, keď ty zmĺkneš, nie je ozdobená zem. (str. 72)

Ostal aj záujem o "mŕtve mestá".

Pádili jazdci popod hory,
sype sa na zem smrti prach
a rosa mŕtvych padá,
niet mesta železného,
niet hradieb, iba chmúrny popol,
hmla dotýka sa neba ako pomník,
vek dymu ... (str. 111)

Toto znetmotnenie nie je však nikdy úplné; nikde sa nestáva úplným rozplývaním skutočnosti. Naopak, vidno zámernú snahu o tvrdé sprítomňovanie; napríklad "na výškoch pomedzi kvietky sadil som zemiaky, kosil som ovsík riedky" (str. 52); i jedna z najkrajších básní v zbierke "Mŕtvy stĺp" práve tým, že má ústredný symbol, zdá sa skôr tradičnou než revolučnou. Z nadrealizmu ostala v nej len vôňa.

Len vietor pri nás svišťal
a dróty pokrútené
vystieraly sa ako prsty ľudské
a hľadaly si druhov
v preťatom slove sbohom. (str. 13)

Obraz je negatívny, bezútešný ako u René Chara, ale nie nadskutočný a nadrozumový. Táto pracovná technika sa zračí aj v cykle "Sen o domove", ktorý patrí medzi najkrajšie veci, čo Dilong kedy napísal.

Každá nová Dilongova zbierka je v našej emigrácii potešením. Tento raz nám autor podáva niekoľko nových básní i malú antológiu z predošlých kníh; bez antológie by sme sa boli vari aj obišli (Dilong napísal aj lepšie veci), ale nové básne vítame. Znajú na jednej strune, ale svedčia o veľkom dare pre variácie. Ako básnik Dilong bol v slovenskej poézii vždy premenlivým, nezachytiteľným Próteom. O tejto črte jeho básnického naturelu svedčí aj zbierka N a v r c h u n á d e j e.

Karol Strmeň

MAP OF SLOVAKIA. Prepared and published by the Slovak Institute at St. Andrew's Abbey, Cleveland, Ohio.

Mapa Slovenska, ktorú pripravil a vydal Slovenský ústav pri opátstve sv. Andreja-Svorada v Clevelande, je podrobná miestopisná mapa, ktorá má rozmery 116 cm x 60 cm. Bola zhotovená podľa návrhov a pod vedením Dr. Františka Hrušovského. Technickú prácu vykonal ing. Jozef Kaločay a názvy vysádzal rev. Ivan Kramoriš, O.S.B. Mapu vytlačila Great Lake Litograph Company v Clevelande.

Túto mapu, i keď grafická úprava je veľmi vkusná, nemožno posudzovať len z hľadiska kartografickej techniky. Ak sa Slovenský ústav na návrh osv. p. opáta Teodora Kojiša, O.S.B. rozhodol vydať miestopisnú mapu Slovenska, mal pred očami predovšetkým jej výchovné poslanie v širokých vrstvách Amerikánov slovenského pôvodu.

Slovenskí prisťahovalci, ktorí prichodili do Spojených Štátov ešte pred prvou svetovou vojnou, do slovenskej školy nikdy nechodili, o Slovensku ako o osobitnej krajine sa neučili, okrem svojej rodnej dediny a jej bližšieho okolia mnohí iné čiastky Slovenska nepoznali a nemohli mať správnu predstavu ani o Slovensku ako celku, ani o polohe a vzájomnom pomere jeho jednotlivých čiastok, o ktorých v Amerike často počuli a hovorili. Pretože sami nevedeli si Slovensko správne predstaviť, nemohli náležitým spôsobom a so žiadúcim úspechom poučiť svoje deti, takže mladšie pokolenia Amerikánov slovenského pôvodu ani o polohe a rozsahu Slovenska, ani o rodnom kraji svojich rodičov nemohli sa dozvedieť toľko, koľko mali a chceli vedieť.

Tento nedostatok konkrétnej predstavy o Slovensku bol príčinou, že Slovenský ústav rozhodol sa vydať takú mapu, ktorá by i staršie i mladšie pokolenie Amerikánov slovenského pôvodu správna a názorne poučila o Slovensku, z ktorého všetci pochádzajú. Takúto úlohu mohla splniť len podrobná miestopisná mapa, na ktorej bola by podľa možnsti každá dedina, aby každý našiel na nej svoje rodisko.

Pretože na pomerne malú plochu mapy bolo treba umiestiť vyše 3500 rozličných zemepisných názvov a pri tom bolo treba dbať na to, aby mapa bola prehľadná a čitateľná, nebolo možné predstaviť povrchový ráz a vodnú sieť slovenského územia. Na mape sú len názvy jednotlivých horských pásiem, všetky rieky a väčšie potoky, významnejšie cesty a všetky železnice, takže na mape možno sa dobre orientovať.

Pretože starší Amerikáni slovenského pôvodu poznajú svoje rodné dediny len podľa starých názvov, nebolo možné použiť názvov dnešných, ktoré sú Slovensku úradne nanútené a budú trvať len dotiaľ, kým potrvá dnešné štátoprávne postavenie Slovenska.

Na okraji Mapy Slovenska sú ešte dve menšie mapky. Jedna predstavuje polohu Slovenska v strednej Európe a na druhej zobrazené sú aspoň pomocou názvov staré stolice, ako žijú v predstavách Slovákov v Amerike.

Slovenský ústav vydal v obmedzenom počte aj fotostatickú reprodukciu mapy Slovenska, ktorá má rozmery 225 cm x 118 cm.

Aká potrebná bola mapa Slovenska a s akým porozumením ju Amerikáni slovenského pôvodu prijali, o tom najlepšie svedčí skutočnosť, že prvé vydanie v počte 10.000 výtlačkov sa o krátky čas minulo a bude treba pripraviť druhé vydanie.

Zaznamenávame

TENDANCES FÉDÉRALISTES EN EUROPE CENTRALE. Thèse présentée à la Faculté des Lettres à l'Université de Montréal pour l'obtention du grade de par Joseph Kirschbaum à la Faculté des Lettres à l'Université de Montréal pour l'obtention du grade de Docteur en philosophie. Montréal: 1955. Pp. 302.

Dizertačná práca prof. J. Kirschbauma, za ktorú mu Université de Montréal udelila doktorát filozófie summa cum laude, je obsiahlou štúdiou stredoeurópskej problematiky z hľadiska integračných snáh posledných sto rokov. Autor sa prirodzene nemohol obmedziť len na historicko-politickú analýzu stredoeurópskych otázok. Syntetický pohľad na problém žiadal venovať pozornosť aj otázkam hospodárskym, geopolitickým, sociologickým a kultúrno-politickým, a tak v práci možno nájsť aj kapitoly o ideových prúdoch, ktoré hýbali Strednou Európou v poslednom storočí (pangermanizmus, panslavizmus, demokracia atď.), aj kapitoly o problémoch, zapadajúcich do odboru vied politických a sociálnych.

Práca je výsledkom viacročného štúdia autora a obsahuje referencie alebo priame citáty z viac ako 150 kníh francúzskych, nemeckých, anglických, talianskych a slovenských autorov. Slovensku, ako jednému z významných problémov Strednej Európy, pôvodca dizertácie venoval osobitnú pozornosť, aby postavil Slovensko a slovenskú otázku tak zo stránky historickej, ako aj politicko-sociálnej do správneho svetla.

Metodologicky práca je rozdelená na 5 kapitôl: Stredna Európa a jej význam v európskej politike; Vznik a vývoj federalistických tendencií v Strednej Európe; Organizácia Strednej Európy po roku 1918 a federačné snahy; Druhá svetová vojna a plány Stredoeurópskej federácie; O novú Strednú Európu. Posledná kapitola je historicko-politickým záverom štúdie a vyznieva v tom zmysle, že integrovanie Strednej Európy na princípoch demokracie a rovnoprávnosti tam žijúcich národov, ako aj na zásade neodvislosti stredoeurópskeho priestoru od veľmocí, je požiadavkou nielen slobody a prosperity stredoeurópskych národov, ale aj európskej rovnováhy.

Citovaná literatúra poukazuje na mimoriadnu znalosť politickej literatúry v 6—8 jazykoch. K podrobnejšiemu rozboru tohto nového prínosu do našej politickej spisby sa ešte vrátime.

MORAL BEING ACCORDING TO ST. THOMAS AQUINAS. By Dr. Karol Murín. A dissertation, submitted to the Faculty of Philosophy of the University of Montreal (Canada) in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. Pp. 240.

Táto dizertácia je príspevkom k nedoriešenému problému v tomistickej filozófii o bytnosti mravného bytia a jeho vlastnej definície. Autor zavrhuje bežne udomácnenú definíciu mravného bytia ako transcendentálnej skutočnej relácie a dokazuje, že nielen nemožno najsť v spisoch Aquináta výraz sám, ale ani skutočnosť nemá miesta v syntéze sv. Tomáša. Analýzou jeho náuky o relácii dochádza autor k pozitívnej dialektickej definícii mravného bytia a formuluje ho ako "ens rationis intellectus practici". Túto definíciu vedecky podopiera rozborom príslušných statí zo sv. Tomáša, najmä otázok 6-21 (S. T., Ia IIae).

Téza je napísaná v duchu moderného tomistického hnutia vo filozófii, ktoré chce "očistiť" učenie Aquináta od nánosu komentárov a od pokusov, ktoré by rady syntetizovali jeho náuku s filozófiou Descartovou a Kantovou.

Porota uznala tézu za vynikajúcu z každej stránky a uzniesla sa navrhnúť, aby prof. Murínovi, ktorý už vyučuje metafyziku na anglickom oddelení montreálskej univerzity, udelili doktorát filozófie summa cum laude. Téza má byť uverejnená ako významný prínos do tomistickej filozófie.

CIVILISATION SLOVAQUE A LA LUMIERE DES NOUVELLES RECHERCHES. Thèse présentée par François Tiso à la Faculté des Lettres de l'Université de Montréal pour l'obtention du grade de Maître ès Arts. Montréal: 1955. Pp. 118.

Táto téza chce slúžiť historickej slovenskej pravde vedecky. Najstaršiu slovenskú minulosť si privlastňujú často tí, ktorým vonkoncom nepatrí. Najmä preto, že Slováci sami zanedbali sa o ňu vedecky hlásiť. V troch kapitolách autor sa zapodieva stavom dnešného vedeckého bádania o Samovej ríši. V prvej kapitole podai obraz etnickej a politickej situácie na sklonku 6. a na začiatku 7. storočia, keď politické a spoločenské dejstvovanie Európy určujú protichodné záujmy Franskej ríše, Byzanca a Avarov, ktorí sa zahniezdili okolo roku 568 bez boja v niekdajšej Panónii a na území medzi Tisou a Dunajom. Úloha Slovanov v tomto priestore bola iba pasívna. Slúžili ako predné voje avarských vojsk, ale pod stále rastúcim avarským tlakm roku 623-24 sa vzbúria proti nadvláde Avarov, strasú sa jej a zvolia si za kráľa kupca Sama, "natione Francos" a utvoria prvý slovanský štát. Po ničivej porážke Frankov pri Wogastisburgu r. 630-1 pripoja sa k nim aj lužickí Srbi s kniežaťom Dervanom a zarovno pristúpia k nim aj Slovania dnešných Čiech a korutanskí Slovinci s kniežaťom Walluchom. Tak vytvoria veľmoc, ktorú sa neodváži napadnúť ani najlepšia vtedajšia avarská armáda. Krónikár Fredegar môže preto charakterizovať Sama ako kráľa, ktorý "triginta et quinque annos regnavit feliciter".

Od konca 18. storočia vytvorili sa okolo tejto správy Fedegárovej dve teórie o centre Samovej ríše: česká a korutanská. Korutanská teória zakladá sa na záznamoch inej króniky z r. 870 (teda dvesto rokov neskôr) od neznámeho autora. Je to spis Conversio Bogoariorum et Carantanorum. Česká teória umiestovala stred Samovej ríše do dnešných Čiech a pokladala Sama za Slovana. Za takého ho pokladala aj korutanská teória. Táto česká teória okrem českých historikov mala veľa zástancov aj medzi historikmi svetového mena. No, bol to predovšetkým Palacký, ktorý okolo tejto teórie vytvoril celú školu. Podľa neho Samo-Slovan bojuje na čele "českého vojska" proti avarským utláčateľom a proti "nenávideným Frankom". Romantické a skôr beletristické uzávery Palackého ovplyvnili natoľko historický náhľad na Samovu ríšu, že profesor Vernadský uverejnil roku 1944-45 v Byzantione úvahu The Beginning of the Czech State. Nevšíma si vôbec novších výskumov tohto historického obodobia Samovej ríše, ale preberá jednoducho Palackého náhľady a Samovu ríšu uvádza ako počiatky českého štátu, ktorý v skutočnosti vznikol o dobrých 400 rokov neskôr v 11. storočí.

No časom aj sami českí historikovia počali meniť svoj náhľad o strede Samovej ríše. Tak Jozef Pekař upozorňoval na možnosť, že stred Samovej ríše mohol byť na oboch stranách Dunaja v Dolnom Rakúsku a pri dolnom toku Moravy. Po ňom Moravan Horák už celkom jednoznačne lokalizoval jadro Samovej ríše na Moravskom poli. Tieto triezve náhľady podopreli najmä archeologické vykopávky bratislavského Eislera. Dokázali nad všetku pochybnosť, že Slovanom, ktorí v prvej polovici 7. storočia obývali územie dnešných Čiech, vonkoncom sa nebolo treba búriť proti Avarom, lebo na ich území nijakých Avarov nebolo. Tieto vykopávky potvrdili, že stred protiavarského povstania bol bezpečne na Pomoraví (v terajšom zmysle) a vo Viedenskej kotline; teda na území, ktoré obývali Slovania pod avarskou nadvládou.

No, bol to viedenský učenec K. Oettinger, ktorý vo svojom diele Das Werden Wiens (Wien: 1951) nevyvrátenými vedeckými dôkazmi poukázal na Berghof ako na sídlo kráľa Sama. Berghof objavili pri odpratávaní rumovísk po bombardovaní Viedne.

V druhej kapitole sleduje autor etnický vývin Slovanov strediska Samovej ríše a na základe písomných pamiatok jednotlivých storočí zostavil rodokmeň Slovanov, ktorý poukazuje na Slovákov ako nad všetku pochybnosť priamych potomkov Slovanov, čo povstali proti Avarom pod vedením Sama, a ktorí vytvorili pokojnú záštitu vývinu všetkých Slovanov v tejto oblasti za plných 160 rokov.

Tento pokojný etnický vývin Slovanov nebol by mysliteľný bez porážky Frankov pri Wogastisburgu r. 630-1. Historický dosah tejto porážky je taký, že zachránil vývin európskych národov. Až do roku 791, do nástupu Karola Veľkého proti Avarom, história nezaznamenáva nijaké prenikanie Frankov na východ. Teda predkovia Slovákov preukázali pod panovaním svojho prvého kráľa Sama Európe a Slovanom dejinnú službu tým, že zabránili prenikaniu Frankov na východ, a tak zachránili Slovanov tejto oblasti pred etnickou záhubou.

ECONOMIC RELATIONS BETWEEN CZECHS AND SLOVAKS FROM 1918 TO 1939. Téza podaná Evou Čulenovou na Université de Montréal, Faculté de Lettres, Centre d'Etudes Slaves na obsiahnutie hodnosti M. A. (Master of Arts). Pp. 100.

Práca je rozdelená na dve čiastky. Prvá čiastka preberá dejinné pozadie stykov medzi Slovákmi a Čechmi na základe všeobecne uznaných znakov národného spoločenstva a overuje ich v jednotlivých dejinných úsekoch stykov medzi Čechmi a Slovákmi. Dochádza k záveru, že v minulosti nemožno vykonštruovať nič, čo by sa podobalo takým kritériám, na základe ktorých by bolo možno zistiť jednotné národné spoločenstvo v etnickom zmysle týchto dvoch slovanských národov. V tejto čiastke tézy autorka triedi základné ideologické prúdy v slovenskej minulosti, odvodzujúc dnešný stav z jeho dejinných perspektív. Druhá čiastka analyzuje na hospodárskom úseku v prvej ČSR výsledky víťaznej "československej" ideológie, ktorú charakterizovala ako opozdený romantizmus. Kapitoly hovoria o rozpočtovej politike v ČSR, o priemysle na Slovensku, o tarifnej politike pražských vlád voči Slovensku a konečne posledná kapitola sa zapodieva poľnohospodárstvom na Slovensku.

Druhá čiastka tézy je stavaná na analýze štatistických dát, ktoré sú zhodnocované v zmysle hospodárskych náuk. (Pisateľka minulý rok úspešne skončila štúdiá z ekonómie na McGill University v Montreáli.) Bohatý a rozmanitý štatistický materiál, nazhromaždený v téze, bude dobrou pomôckou pre všetkých, ktorých tento problém zaujíma. Skutočnosť, že téza je písaná v angličtine, sprístupňuje tieto dáta najširšiemu kruhu záujemcov. Téza bola prijatá s veľkou pochvalou a zaradená do ústrednej bibliotéky Montreálskej univerzity. Riaditeľom tézy bol Dr. J. Kirschbaum, profesor slavistiky na Montreálskej univerzite, spolulektorom profesor Radvanský, bývalý profesor Krakovskej univerzity.

MSGR. MILOŠ K. MLYNAROVIČ ČLENOM AKADÉMIE pri Galérii žijúcich katolíckych spisovateľov. Od roku 1937 jestvuje v Amerike Galéria žijúcich katolíckych spisovateľov. Svoje členstvo priberá zo všetkých svetadielov. Jej sídlo je vo Webster Groves, Mass. Tohto roku vytvorili pri tejto Galérii Akadémiu a menovali do nej štyridsať vynikajúcich katolíckych spisovateľov z rozličných svetadielov. Za člena tejto Akadémie bol menovaný aj americko-slovenský spisovateľ Msgr. Miloš K. Mlynarovič. Literárne dielo Msgr. Mlynaroviča má v slovenskej spisbe osobitné miesto. Ďaleko od literárnych a umeleckých prúdov svojho rodného Slovenska rástol trečito v prostredí neveľmi priaznivom pre literárnu tvorbu. No, napriek všetkým prekážkam jeho dielo zvýrazňuje americké špecifikum v slovenskej literatúre. Jeho dielo je silne sociálne podfarbené a odzrkadľuje osobitné prostredie, v ktorom sa rozvíjal život slovenského človeka v Amerike. Miloš K. Mlynarovič vydal doteraz knižne tieto diela: Slávia (básne); Novely z amerického života; Veliký Boh malých (básne); Boha hľadám (básne); Vianočný telefón (divadelná hra); V tieni mrakodrapov (novely); Vtáčence vo víchrici (román); Testament Kráľa srdc (básne). Okrem toho dokončieva zbierku básní Z ľudu pre ľud a román zo života amerických tulákov a tuláčiek Rozeta.

THE BOOKLIST, časopis American Library Association, vol. 51, No. 22, júl 15, 1955 priniesol pod osobitným záhlavím Slovak Books na str. 475 zoznam 29 slovenských kníh, vydaných v cudzine. Presné bibliografické dáta doplnené sú stručnou charakteristikou jednotlivých diel. Zoznam vyhotovilo cudzorečové oddelenie Cleveland Public Library za spolupráce Slovenského ústavu v Clevelande. I keď tento zoznam zahrňuje len časť slovenských kníh vydaných v cudzine, jeho uverejnením v úradnom knižničnom časopise Ameriky slovenská literárna tvorba dostáva sa na miesta, kde bude zaradená medzi slobodné literatúry iných národov, a to pod vlastným, nezkomoleným menom. Je to kultúrny čin, za ktorý patrí vďaka Cleveland Public Library a Slovenskému ústavu v Clevelande.

K BOHU. Príručka pre slovenských členov rehole sv. Dominika v USA. Zostavil kňaz Bystrík. Vydal Rev. J. Dragoš-Alžbetínčan v Mariánskom roku 1954. Vytlačila knihtlačiareň Ars Graf v Ríme. Strán 368. — V úvode autor píše: "V hrdinskej vernosti Bohu a svojmu povolaniu obetou vlastných životov vykupujú slovenské rehoľnice nový svet, svet skutočne Kristov. Myšlienky na tieto statočné trpiteľky viedli ma pri zostavovaní tejto príručky pre členov dominikánskej rehole v USA." Vydavateľ Rev. J. Dragoš vo svojom príspevku "Z dejín slovenských sestier sv. Dominika v USA" dodáva: "Túto skromnú knižku vydávam za ťažkých okolností v exile vlastným nákladom len preto, aby naša rehoľa slovenských dominikániek v USA mala slovenskú modlitebnú knižku a prosím terajšie i budúce sestry, aby v Amerike nezabudli na slovenskú reč, na svoj slovenský pôvod, na svoje slovenské meno a na slovenský národ pod Tatrami."

NOVÍ DOKTORI TEOLÓGIE. V júli zložili doktorát teológie na Lateránskej univerzite dvaja slovenskí kňazi, a to dp. Anton Babiak, ktorý obhájil dizertáciu o Sviatosti pokánia v dobe Karola Veľkého a dp. Jozef Medový, ktorého doktorská práca zaoberá sa niekoľkými otázkami doby cyrilometodejskej.

Posvätná Kongregácia seminárov a univerzít menovala za profesorov bohoslovia dvoch slovenských kňazov z Ríma: dp. Dominika Hrušovského za profesora do seminára vo Viterbo a dp. Štefana Vagoviča za profesora do seminára do Chietti.

Karol Rozenbaum, direktor Instituta literatury Slovackoj Akademiji nauk: "Sovremennaja slovackaja ltieratura." Časopis Slavjane, 1955, Nr. 1. Str. 23-29. V komunistickom duchu a ocenení podaný prehľad literatúry od poslednej vojny po súčasnosť. Zo starších autorov sú spomenutí tí, ktorých diela boli vydané teraz po vojne, ako: Kollár, Hviezdoslav, Jesenský, Kalinčiak, Sládkovič; pravda, iba pod zorným uhlom marxizmu. V článku je aj portrét skoro každého spomenutého autora.

Slovenská kniha je živiteľkou slovenského ducha

Mikuláš Šprinc (red.). SLOVENSKÁ REPUBLIKA. Strán X—253. Viaz., 8 celostranových fotografií. $3.00

Je to zborník štúdií o vzniku o vývine Slovenskej republiky, vydaný z príležitosti 10. výročia jej trvania. Prispeli doň poprední slovenskí politikovia, spisovatelia, básnici a kultúrni pracovníci; ako Karol Sidor, Dr. František Hrušovský, Dr. Jozef Kirschbaum, Dr. Jozef Cieker, Konštantín Čulen, Dr. Ján Gleiman, J. C. Hronský, Rudolf Dilong, Ján Okáľ, Karol Strmeň, Ľudo Bešeňovský, Dr. Peter P. Hletko, Filip A. Hrobák, Msgr. František J. Duboš a iní. Toto graficky luxusne vybavené dielo obsahuje cenný historický materiál o Slovenskej republike. Napísali ho ľudia, ktorí stáli nielen pri kolíske Slovenského štátu, ale ho aj budovali. Táto reprezentačná kniha nemala by chýbať ani v jednej kultúrnej slovenskej rodine.

PRÁVO SLOVÁKOV NA SAMOSTATNOSŤ VO SVETLE DOKUMENTOV. Svázok prvý: BIELA KNIHA. Spracoval prof. Dr. Ferdinand Ďurčanský. Za redakcie Dr. Stanislava Mečiara. Vydal Slovenský oslobodzujúci výbor a vytlačila tlačiareň "Dorrego". Buenos Aires, Argentína: 1954. Str. 996. $10.00

Doteraz najúplnejšie dokumentované dejiny boja Slovákov za štátnu samostatnosť. Množstvo materiálu spracovaného za deväť rokov. Toto obdivuhodné politické dielo zaďováži si každý, kto chce mať naporúdzi pramene, dokazujúce neodškriepiteľné právo Slovákov na samostatnosť.

Miloš K. Mlynarovič. VTÁČENCE VO VÍCHRICI. Román zo života amerických Slovákov; ich boj s cudzím prostredím, ich pády a víťazstvá. Dejiny Ku-klux-klanizmu a jeho odzrkadlenie sa v živote jednoduchých ľudí, z ktorých mnohí stali sa jeho obeťami. Tématika tohto románu je jedinečná v slovenskej literatúre. $3.00

Štefan Polakovič. NA PRELOME DVOCH OBDOBÍ. Sú to filozofické štúdie o poslaní slovenského pokolenia, ktoré musí dnes žiť v exile, a ktorého úlohou je starať sa o zodpovedné stvárňovanie slovenského života v budúcnosti. Minulosť, prítomnosť a budúcnosť Slovenska je ústrednou témou týchto úvah, ktoré charakterizuje filozofická precíznosť, pravdivosť stanoviska a dôslednosť v uskutočňovaní zdôraznených princípov.

Dr. Henrich Bartek. NOVÝ SLOVENSKÝ PRAVOPIS. Filologické zdôvodnenie, prečo zahraniční Slováci majú písať novým pravopisom s vylúčením rusizmov a bohemizmov zo slovenského slovníka. $1.00

Ak chcete, aby za hranicami Slovenska vychádzali nové knihy slobodnej slovenskej kultúry, musíte zakupovať tie, ktoré už vyšli. I keď ste ďaleko od svojej slovenskej vlasti, nezabúdajte, že iba dobrá slovenská kniha bude udržovať vo vás a vo vašich deťoch túžbu vidieť raz Slovensko slobodné, vyžívajúce sa naplno vo svojom nezávislom Slovenskom štáte.

Ak chcete mať vo svojej knižnici dobrú a spoľahlivú slovenskú knihu, obráťte sa na administráciu Mostu: 2006 Schrage Avenue, Whiting, Indiana, USA.